

Christina Spännar

Med rötter i fjärran land

20 berättelser

TFF

Transnationella Stiftelsen

2005

TFF

Transnationella Stiftelsen för Freds- och Framtidsforskning
Vegagatan 25
S - 224 57 Lund

Redigering & layout: Jan Öberg *TFF*
Omslagsbild + bild s. 6: Elisabeth Cousens
Övriga bilder: Christina Spännar
Foton har inget samband med personerna i boken.
Omslagets formgivning: Charlotte Sjödel
Tryckningsansvarig: Kåge reklambyrå AB

E-post: christina.spannar@telia.com

Generell nätplats: www.transnational.org

TFF Eslöv Forum:

http://www.transnational.org/forum/meet/TFF_Forum_Eslov.html

© 2005 TFF & Christina Spännar

ISSN 1103-7482 ISRN TFF-R-26-E

Förord

De människor som kommer till tals i denna bok har alla rötter i fjärran land. Det är vad de har gemensamt, mycket mer än så är det inte. Några har tvingats fly från sina hemländer, ensamma eller tillsammans med sin familj eller delar av den. Andra har kommit till Sverige som anknytningsinvandrare genom att gifta sig med någon som redan finns här eller för att förenas med familjen som kommit före. En kom som arbetskraftsinvandrare på sextiotalet och en som fosterbarn på femtiotalet. De flesta är nu hemmahörande i Eslöv med omnejd.

Berättelserna presenteras i ordning efter hur länge personerna varit i Sverige, med nykomlingarna först. De flesta berättelserna bygger på intervjusamtal där jag utgått från en manual med frågor kring bakgrund, den första tiden i Sverige och vad som sedan hände. Vi har också talat om språkets betydelse, sociala relationer, arbete, integration samt avslutningsvis lite om hur självkänslan påverkats av migrationen. Vad man valt att fördjupa sig i har varit upp till var och en. Frågorna är en provkarta på vad intervjusamtalet kunde handla om. Tolk har anlitats vid fem samtal. Tre berättelser är skrivna av personerna själva.

I beteckningen flykting eller invandrare finns också innebörden främlingskap. Det som understryks hos den som är främling i ett land, en stad eller hos ett annat folk är inte något individuellt, utan det främmande ursprunget, en egenskap som han eller hon har gemensam med andra främlingar. Det är därför som främlingar egentligen inte uppfattas som individer utan som olika typer. Detta innebär samtidigt att vi förbigår det som gör en individ unik och oersättlig. Det ligger då nära till hands att tala i termer av 'vi och dom' samt att generalisera till en hel grupp utifrån enstaka representanters beteende.

Integration innebär ömsesidighet i mötet mellan människor, och det sker endast på individnivå. Det är där som dialog kan

förekomma, ömsesidig respekt visas och relationer utvecklas. Det är också där som flyktingen eller invandraren blir 'Eslövsbo' i andra människors ögon.

Denna bok är ett delresultat av projektet Hur kan integration av flyktingar/invandrare bli bättre - vad befrämjar och vad utgör hinder? Stommen i projektet är ett nätverk, d v s en informations- och kommunikationsstruktur. Det består dels av aktörer som i sitt arbete möter flyktingar och andra invandrare, dels av flyktingar som genom sina erfarenheter av mötet med det svenska samhället kan ge en bild av den andra sidan i detta möte.

De berättelser som presenteras här illustrerar olika sidor av den mödosamma vägen till fotfäste i det nya samhället.

Deltagarna i projektet har varit Eslövs kommun, Ebo, Polisen i Eslöv, Svenska kyrkan, Försäkringskassan, Den Transnationella Stiftelsen för Freds- och Framtidsforskning (TFF) och Europeiska Flyktingfonden (genom Migrations- och Integrationsverket).

Tack

Varmt tack till alla som så generöst delat med sig av tankar kring och erfarenheter av migration och integration.

Tack också till Europeiska Flyktingfonden, Eslövs kommun och den Transnationella Stiftelsen för Freds- och Framtidsforskning som finansierat projektet såväl som bokens tillkomst.

Lund i september 2005

Christina Spännar (TFF)
Projektsamordnare

Emina

Emina kom från Bosnien som anknytningsinvandrare i januari 2005, sedan hon gift sig med sin man som kom hit som flykting i samband med Bosnienkriget. Emina var under flera år på 90-talet flykting i Tyskland. Intervjusamtalet sker med hjälp av tolk.

"Det som gör det särskilt svårt är att allt är nytt, allt förändras samtidigt, på alla plan. Man saknar det välbekanta, det självklara."

Emina är drygt tjugo år och hon och hennes man bor tillsammans med hans föräldrar i ett mindre samhälle nära Eslöv. I deras hemkultur är det brukligt att yngste sonen bor kvar hemma även sedan han gift sig.

Kriget i Bosnien började när Emina var nio år. Hon förlorade sin pappa i kriget, och det förändrade livet helt. Emina vill inte gärna tala om hur det var när de lämnade Bosnien, det är alltför svårt. Hon flydde tillsammans med mamma och systrar från hemstaden till en annan stad, där de bodde i en gammal skola. Där fanns varken mat eller vatten. Med hjälp av vänner tog de sig vidare till Zagreb, där de stannade hos en släkting ett par veckor. En annan släkting hjälpte dem att fly till Slovenien, där Emina gick i skola under två månader. Familjen tog sig sedan illegalt till Tyskland, där de sökte och fick asyl.

Emina började skolan direkt och anpassade sig snabbt. Hon har inte tänkt så mycket över den tiden. Äldsta systemen var då i femtonårsåldern och fick ta ansvar för det mesta i förhållande till det tyska samhället. Det var hon som fick tolka hos läkare och myndigheter. Systrarna har inte talat om detta, men Emina tror inte det varit så lätt för storasyster. Systemen mognade mycket under åren i Tyskland.

De flesta i bostadsområdet var flyktingar och invandrare. Familjen umgicks med flera familjer från Bosnien. Man bodde nära varandra och det var bra eftersom man lätt kunde hälsa på hos de andra familjerna. Det var där hon träffade sin nuvarande man som var på besök hos släktingar. Han bodde redan i Sverige med sin familj.

När kriget i Bosnien var slut sex år senare, bestämde tyska regeringen att alla utom de som varit i bosniskserbiska flyktingläger måste återvända till hemlandet. Familjen hus fanns kvar, så det gick att flytta in även om alla saker var borta. De flesta i staden var muslimer, varav ett par hundra dödades under den bosniskserbiska ockupationen och många flydde. I deras

bostadsområde fanns före kriget två serbiska familjer som nu var borta, men i andra områden i staden hade även serbiska familjer återvänt. Annars tror inte Emina att skillnaden är så stor mellan hur det var före kriget och hur det blev sedan. Livet fortsätter på något sätt, före och efter knyts samman bl a med hjälp av grannar från hemstaden som också var grannar under åren i Tyskland. Men allt är inte som förut. Även om familjen inte heller då umgicks med serbiska familjer, hade Emina bra relation med sina serbiska skolkamrater. Nu vill hon inte ha någon kontakt alls med serber. I hemstaden fullföljde Emina sin skolgång i tekniska gymnasiet och var sedan arbetslös liksom så många andra.

Ankomsten till Sverige blev lite speciell eftersom bron mellan Danmark och Sverige var avstängd p g a orkanen och man fick vänta i fem timmar innan den öppnades igen. En dryg månad senare började Emina på Sfi i Eslöv. Hon är nöjd med undervisningen och tror att den passar henne bra. Just nu är allt nytt och Emina är nyfiken på allt. Hon vill gärna lära känna samhället bättre. Arbete och praktikplats har högsta prioritet.

Det första som förvånade Emina var att landet är så stort och befolkningen så liten. Naturen är nästan som i Bosnien, men husen är lite konstiga. I Bosnien bor man inte i trähus. Emina blev glatt överraskad över att svenskarna hälsade på dem, så var det inte i Tyskland. (Detta kan bero på att Emina nu bor i ett mindre samhälle, där alla hälsar på varandra. I Tyskland bodde familjen i en invandrartät stadsdel i en stor stad, där anonymiteten är större).

Skillnaderna är större mellan Bosnien och Sverige än mellan Tyskland och Sverige. Emina har lagt märke till att människor inte är lika öppna i Tyskland och Sverige som i Bosnien, där man bjuder varandra och hälsar på hos varandras familjer på ett annat sätt. Barnen bor med föräldrarna tills de gifter sig, även om de fyllt trettio år. Här i Sverige umgås Emina med sin mans syskon och vänner, som också är bosnier. Eftersom hon inte bor i Eslöv är det krångligt att träffa skolkamraterna på fritiden. Men Emina vill gärna ha mer kontakt med svenskar så hon kan lära sig språket fortare och bättre. Hon vill också ha mer kontakt med andra kulturer som finns representerade i skolan, där hon också har användning av sin tyska och engelska.

Emina känner sig trygg i Sverige, men mår ändå inte så bra. Det tar tid att vänja sig vid livet här. Allt är annorlunda, även om det inte kan tyckas så. När allt känns främmande och nytt blir man lätt förvirrad och tappar självkänslan. Så var det också för Emina. Småningom kom den tillbaka. När Emina planerade att flytta till Sverige sade alla i hemstaden att det skulle bli så lätt eftersom hon kunde både tyska och engelska. Men det var inte lätt. Så snart hon tappade koncentrationen lät svenskan som rena kinesiskan, fullkomligt obegripligt. Språket och kulturskillnaderna är största hindret för integration. Det som gör det särskilt svårt är att allt är nytt, allt förändras samtidigt, på alla plan. Man saknar det välbekanta, det självklara. Men mest av allt saknar Emina sin familj, och ser fram emot att tillbringa sommaren med dem i hemlandet.

Biljana

Biljana kom från Makedonien till Sverige som anknytningsinvandrare 2004. Biljana läser nu svenska för invandrare. Hon fick intervjumanualen i förväg och läste den med hjälp av lexikon inför intervjusamtalet och skrev sin berättelse på makedonska. Biljana läste upp den och tolken översatte.

"Jag ser att de flesta lever ensamma, skilda eller ogifta. De yngre med barnen, de äldre ensamma. De förflyttar sig tyst, och då får du en uppfattning att de är totalt ointresserade. Jag vill kunna se i ansiktsuttryck, men det kan man inte. Ni svenskar är svårlästa."

"Jag lämnade mitt hemland Makedonien för att få ett bättre liv. Det är snart ett år sedan. Jag hade möjlighet att välja andra västländer, men valde Sverige eftersom landet är känt i hemlandet genom media och hos oss står för allt gott. Det makedonska systemets förändring från kommunism till kapitalism är så ny att man inte riktigt vet vilken väg landet väljer. Men Sverige står som modell genom levnadsstandarden, sättet att ta sig an sociala frågor, den låga barnadödligheten och höga medellivslängden. Annat som ingår i den positiva bilden är kommuners vård av miljön samt handelsutbytet med andra länder.

Sverige har därför framstått som ideallandet, men sådana finns inte. Jag har bara sett en liten del av Eslöv och Sverige i övrigt känner jag inte alls. Det är nödvändigt att behärska språket för att

man skall kunna uttala sig om landet. Man måste förstå media, veta vad som förmedlas. Jag ser t ex inte vilka program som finns om medicin eller historia. De går liksom förbi, och jag kan därför inte tala om hur systemet fungerar. Kanske kan jag göra det om ett par år när jag lärt mig språket.

Det är normalt att det finns olikheter mellan länder, inte minst geografiska. Men något som jag funderat lite över är ordningen i Sverige och varför det är så. Allting finns på sin plats till skillnad från där jag kommer ifrån. Det är ordning på allt, såväl trafik som barn, nästan perfekt. Jag tror det är svensken själv som åstadkommit denna ordning. Jag har frågat mig själv varför det inte är så hos oss. Där liknar det mera en djungel, bl a eftersom man inte har stadsplan på samma sätt. Jag tror det beror på att här finns stora ytor. Sverige är ett stort land med stora ytor och lite folk. Makedonien är ett litet land med stora berg och folk vill bo i städerna. Här fungerar renhållningen med få undantag och jag tror att det var ännu bättre förr. Renligheten tillhör nog den svenska kulturen. Just nu är inte allt på sin plats när det gäller renligheten och det är min uppfattning att förändringen beror på den kulturella mångfalden.

Jag är förundrad över byggnader, trädgårdar, parker, hem för gamla, skolor och lekplatser. I Makedonien är det inte så vanligt med lekplatser. Men varför är lekplatserna här tomma? Var finns barnen? Här är allt lugnt och fridfullt. Jag hör ingenting, inget bråk, inga barn som gråter eller skrattar. Det är nästan störande tyst. Hos oss kan du inte vila öronen fem minuter. Vi från Balkan har temperament. Vi hetsar upp oss, skrattar högt och gestikulerar. Vi vill veta allt, blandar oss i allt, bokstavligen allt. Politik, lagstiftning, allt. Men samtidigt är vi godhjärtade, är stora i själen och hjärtat. Vi hjälper gärna andra, sträcker ut handen och ger en bit bröd om det skulle behövas. Vi gnäller om allt men kan också berömma. Och vi är stolta.

Men här förändras vi med tiden. När jag bodde i Makedonien kunde jag inte föreställa mig att spontana kaffebesök makedonier eller svenskar emellan inte förekom. Makedonier i Sverige umgås varken med makedonier eller svenskar. Å andra sidan kan inte vi makedonier leva våra liv fritt. Vi måste alltid tänka på våra barn och våra familjer.

Här är det annorlunda eftersom systemet är annorlunda. Man har ansvar för barnen tills de är arton år, sedan kan man släppa taget. Då finns möjlighet att klara sig själv oavsett lön. Hos oss däremot finns inte fungerande socialhjälp. Även om barnet är femtio år, släpper inte jag som mamma. Här kan staten hjälpa till med mat och bostad.

Det första jag kom underfund med är att Sverige har många öppna gränser. Man har öppnat alla dörrar utan att se vilka som kommer in. Man ser varken på hudfärg eller religion. Alla som vill komma in, kan få göra det. Jag talar om Eslöv, hur det är i andra städer vet jag inte.

Min uppfattning om Eslöv är att här finns allt utom svenskar. De har blivit främlingar i sitt eget land. Vad jag inte kan förstå är varför ni tar emot så många utifrån. Varför så många svenska män gifter sig med utländska kvinnor, de flesta från Thailand. Det är inte min sak att lägga mig i, men vi makedonier gör så. Varför gifter sig inte svenskar med varandra? Jag är inte emot någon folkgrupp eller nationalitet men har någon ifrågasatt hur det blir om trettio till fyrtio år? Nu är jag i Sverige och äter svenskt bröd och betraktar Sverige som mitt land och därför är jag bekymrad för hur det skall gå för Sverige i framtiden.

Jag ser att de flesta lever ensamma, skilda eller ogifta. De yngre med barnen, de äldre ensamma. De förflyttar sig tyst, och då får du en uppfattning att de är totalt ointresserade. Jag vill kunna se i ansiktsuttryck, men det kan man inte. Ni svenskar är svårlästa. De hälsar med ett leende specifikt för svenskar. Jag tror att allt de gör är schemalagt, även leendet. Det enda som är äkta är när de är med sin hund. Om det är mode att ha hund eller ensamheten eller prestige, det vet jag inte. För hunden är allt tillåtet.

Jag frågar mig om det inte är ensamheten. En människa behöver mänsklig kontakt. Jag ser inte att människor umgås på ett mer normalt sätt. Det är 'hej, hej' och sedan vädret. Vad gäller hunden så förstår jag dem som måste ha hund som hjälp eller som jakthund. Men tyvärr har modet att ha hund kommit hos oss också. Det är nytt för mej.

Det blev en stor överraskning när jag kom in på posten. Jag var van att vänta utan någon ordning på kön. Det var en jättefin överraskning att det var så fint ordnat här, enkelt men funktionellt. Bara en nummerlapp och så vänta på sin tur. Ingen som bråkar. Det enda du hör är lappen som prasslar, det är nästan obehagligt. Så är det på apoteket, på arbetsförmedlingen, överallt blir du bemött av en låg röst, nästan viskande. Och jag som är van vid höga röster kan knappt höra och ännu mindre förstå vad den andra bakom disken säger.

Det nästa jag inte kan förbigå är bilparkeringen. Till skillnad från hos oss, där du måste köra kilometervis för att hitta en parkeringsplats. Om du har supertur kan du få in din bil bland alla felparkerade bilar. Jag drar en suck av lättnad när jag går förbi en parkeringsplats här och påminns om påfrestningarna för våra bilister. Hos oss är varje 'handflata' bebyggd av hus och butiker. Ingen bekymrar sig för parkering, det är alltid ett akut problem. Här finns massor av parkeringsplatser.

Jag har också funderat över skattesystemet. Det lilla jag lärt mig är att den som arbetar betalar skatt för att det skall finnas resurser för den som inte arbetar. Ingen i Sverige är hungrig till skillnad från hur det är hos oss. Där finns många som går hungriga och gör vad de kan för att klara sig själva. Här blev jag förvånad över att socialen betalar mat och uppehälle för dem som inte arbetar. De får pension även om de aldrig gjort ett handtag i Sverige. Det är obegripligt för vårt tankesätt. Om det hade varit så i vårt land hade folk blivit jättelyckliga.

Här finns liksom i Makedonien många arbetslösa och siffran ökar. Det finns stor import, exporten känner jag inte till. Vad händer om större fabriker stängs, färre som betalar skatt och fler som kommer in? Vad händer då? Det är det som är problemet i Makedonien. Det är ont om arbeten eftersom fabriker är stängda och ingen betalar skatt. Landet förfaller, till slut blir det kollaps. Min fråga är om det är möjligt att det kan bli så även här? Jag befarar det.

När det gäller sjukvården är det stor skillnad mellan Makedonien och Sverige. Det är bättre i Makedonien. Ett exempel: Min man hade problem med magen och sökte hjälp för detta. Det dröjde fyra månader innan han blev undersökt. Jag kunde inte fatta det. På fyra månader kan man dö fyrtio gånger om. I Makedonien hade man

kanske fått vänta någon timme hos husläkaren, blivit undersökt och sedan skickad till specialist om det behövdes. Alla sjukdomar kan ju inte vänta i fyra månader. Dessutom betalar man mycket här men minimalt hos oss, såvida man inte går till privatläkare som har ett annat pris.

Ännu värre är det med tandläkare. För mig är det ofattbart att behöva vänta en hel månad och äta värktabletter. I Makedonien går jag direkt till tandläkaren som undersöker och drar ut tanden eller lagar den. Och det är jättebilligt jämfört med här.

Vad gäller grundskolan i Makedonien är den gratis och obligatorisk liksom här. På högskolan betalar man en mindre terminsavgift samt en avgift när man tenterar.

Jag har kommit fram till att handikappomsorg och äldreomsorg är bra här i Sverige.

Om demokrati vill jag säga att det inte är bra med för mycket. Ingenting som är för mycket är bra. Det är så eftersom civiliserade människor kan förvalta demokrati, medan de som endast vill ha demokrati när det gynnar dem själva inte kan det. I Makedonien är det så.”

Tarek

Tarek kom som flykting från Irak 2004 tillsammans med sina föräldrar och yngre syskon. Intervjusamtalet fördes med hjälp av tolk.

"Vi skulle ha varit på väg hem från fälten efter att ha vattnat melonerna. Kanske skulle jag undra vad mamma lagat till kvällsmat."

Tarek är sjutton år och äldst av tre syskon. Han kom till Sverige från norra Irak tillsammans med dem och föräldrarna för drygt ett år sedan. Det var pappa som bestämt att familjen, som är kurder, skulle resa till Sverige eftersom det var säkrare här. En granne från hemlandet hade redan flyttat hit. Några släktingar bor i Landskrona och Helsingborg, där något av det konstigaste som Tarek lade märke till sedan de kommit till det nya landet var de eldrivna bussarna.

Den första tiden var saknaden stor efter farmor och farfar, andra släktingar och kompisar i hemlandet. Där bodde de i en liten by nära staden Mosul. Husen är byggda av lera och sten. Landskapet är mycket fint med vackra blommor på våren. Det blir riktigt varmt på sommaren och då sover man på taket för att få svalka. På vintern finns det gott om vatten i byns brunnar men på sommaren måste man ta sig till grannbyn för att köpa dricksvatten. En granne har en traktor som man kan få åka med för att fylla sina olika vattenkärl. Pojkarna hjälpte också mamma med att hämta vatten från brunnen. Tareks familj delade hus med en farbror, som bor

Med rötter i fjärran land

kvar där med sin familj och sköter jordbruket. Man odlar vete och korn, linser och meloner. Tareks familj hade också en ko och fem får för att få mjölk, yoghurt och ost till husbehov. Ris är det bästa Tarek vet. I hemlandet finns flera inhemska sorter men också importerat ris. Man äter mycket grönsaker och linser, ibland kött från get, får eller lamm.

Tarek har gått sju år i skola i Irak. Skolplikten omfattar sex år. De första tre åren läste man bara arabiska, engelska börjar man med i femte klass. I skolan var historia ett favoritämne som han gärna vill lära mer om, liksom geografi. Tarek vill också lära sig engelska. Kurdiska, som är Tareks modersmål och hemspråk, har blivit ett skolämne först efter Saddam Husseins fall. Det var först de sista månaderna innan familjen lämnade Irak som Tarek fick undervisning på kurdiska. Han har aldrig sett något skrivet på kurdiska, varken någon tidskrift eller bok. Det gör det svårt för honom att hitta orden när han skall besvara de frågor som tolken

förmedlar på hemspråket. "Jag klarar arabiska bättre, kan läsa och skriva på det språket. Jag skulle behöva mer undervisning i arabiska, på högstadie- och gymnasienivå. Den nivån kommer jag aldrig till här. Nu kommer jag att satsa på svenskan." Svenska läser han nu på Sfi med hjälp av arabiskt lexikon. Han tycker Sfi är en bra skola, men han skulle vilja fortsätta att läsa och skriva arabiska tillsammans med svenska. De yngre syskonen får hemspråksundervisning i arabiska, även om det egentligen inte är hemspråket. Tareks framtidsdröm är att studera till tandläkare på högskolan.

Tarek har sommarjobb tillsammans med några andra ungdomar med varierande bakgrund så svenskan blir det språk man kommunicerar på. Dagen vi träffas har han fixat staketet vid parkeringen. Det är sen eftermiddag i början av sommaren, och på frågan om vad han skulle ha gjort vid den här tiden om han varit hemma i byn, svarar han: "Vi skulle ha varit på väg hem från fälten efter att ha vattnat melonerna. Kanske skulle jag undra vad mamma lagat till kvällsmat." Blev det kanske ris med tomat, auberginer och potatis, kryddat med gurkmeja och biryani (kryddblandning med bl a koriander, kummin och vitlök)? Eller kötsoppa?

Ofta tänker Tarek på den sista dagen före den långa resan till Sverige. Släktingar kom för att ta avsked, och man gjorde en utflykt. Tidigt nästa morgon, före gryningen, lämnade familjen byn. Alla var mycket ledsna. Så började färden till Damaskus i Syrien, varifrån familjen flög till Arlanda med sina tillfälliga resedokument.

Tarek längtar tillbaka. Mycket. "Om läget blir bättre så kanske vi återvänder." Det vill hela familjen, lillebror vill hälsa på mormor och morfar, farmor och farfar. "Vi kan ringa till grannbyn, men det är mycket svårt och dyrt att hålla kontakt."

Benav

Benav kom som flykting tillsammans med sin mamma och syskon från Irak 2003. Pappan kom ett par år tidigare. Vid intervjusamtalet användes tolk.

"Ju mer man lär sig språket, desto lättare går också arbetet. Man förstår instruktionerna bättre."

Benav är nitton år. Han kom till Sverige från Irak för drygt två år sedan tillsammans med mamma och tre yngre syskon. Pappa hade redan varit här ett par år och kunde fungera som något av en brobyggare till det främmande samhället. Det var han som valt Sverige, den övriga familjen hade inget annat val. De äldre syskonen bor kvar i den lilla byn utanför Mosul i norra Irak. Där arbetade pappa som fåraherde. Familjen hade ingen odlingsmark, men var självförsörjande genom fåren och hönsen. Några bybor hade fruktträdgård, där man kunde köpa goda, solmogna och saftiga persikor.

Den första tiden i Sverige saknade Benav sina syskon och släktingar som han tänkte mycket på. Det var konstigt att inte kunna förstå vad människor här sade, men småningom lärde han sig lite svenska. Det var positivt att få gå i skolan, där han gick tillsammans med en bror och pappa. Fast det hade varit bättre med undervisning där eleverna varit mer blandade, från olika kulturer, så man varit tvungen att tala mera svenska. "Man skulle vara mer säker på sig själv om man behärskat språket. Då hade jag inte behövt dej," säger han vänd till tolken. I hemlandet hade Benav bara gått tre år i en skola som han inte trivdes i eftersom läraren slog eleverna.

När Benav jämför Sverige med Irak, nämner han att man går säkrare på gatorna här och ingen blandar sig i vad man gör. Av det han känner till om svensk kultur är det egentligen ingenting som han har svårt att acceptera. Kanske är det fel i hemkulturen att man får slå kvinnor. "Det är inte bra, det är fult att göra så."

"Prästkragar finns både här och där. Mat som vi hade där finns också här. Här finns nästan allt som vi hade i hemlandet. Men det fanns inte pizza i Irak och jag är inte van vid pasta. Jag tycker om spaghetti."

Liksom i många andra invandrarfamiljer är det de yngre syskonen som bäst behärskar det nya språket. Tumregeln är att ju yngre man är, desto lättare har man för att lära nya språk. Därför är det de yngsta syskonen, som nu går i högstadiet, som följer föräldrarna till läkare och tandläkare och hjälper familjen mycket med t ex myndighetskontakter.

I hemlandet hade det fallit på Benavs lott att hämta vatten och hjälpa pappa med fåren och hönsen, här kan han bara hjälpa mamma med tvätten. När vi träffas har Benav nyligen börjat på sommarjobb som parkarbetare. I arbetslaget finns både infödda svenska ungdomar och ungdomar från andra länder. Ingen av dem talar Benavs hemspråk, så han måste tala svenska och lär sig på så vis något nytt varje dag. " Vi umgås, växlar ord med varandra och äter tillsammans. Ju mer man lär sig språket, desto lättare går också arbetet. Man förstår instruktionerna bättre." Benav kan tänka sig att fortsätta med parkarbete även om han hellre vill arbeta i en butik. Där är nog arbetet inte så fysiskt ansträngande.

Benav har två vänner från hemlandet. Ibland åker de till Lund eller Malmö och tar en promenad i stan. Där finns också flera andra från hemlandet. Men han skulle gärna vilja lära känna det svenska samhället bättre och få mer kontakt med människor såväl från Sverige som från andra kulturer.

Mohammed

Mohammed är statslös palestinier och kom ensam som flykting 2003. Han föddes på sjuttioalet. Vi talade svenska under intervjusamtalet.

"Min erfarenhet är att man måste respektera det främmande. Man kan inte ändra sitt eget, men måste respektera det andra, följa deras regler. Men man ändrar sig så småningom."

Mohammed växte upp i staden Gaza, där hans föräldrar och syskon fortfarande bor. Efter avslutad skolgång utbildade han sig till läkare i en av de forna sovjetrepublikerna, eftersom universitetet i Gaza inte har någon medicinsk fakultet. Mohammed återvände sedan till hemlandet och arbetade som läkare under några år. Patienter som kräver specialistvård, transporteras i ambulans till sjukhus i Israel, eftersom sjukhuset i Gaza inte har resurser till sådan. Gränsposteringen måste därmed passeras, och det händer att israeliska soldater pressar medföljande läkare för att få uppgifter om patienter som deltagit i Intifadan. För den unge Mohammed blev situationen så småningom ohållbar på grund av det moraliska dilemma som uppstod när han med ansvar för patienter som behövde vård snarast, pressades på uppgifter för att få passera. Han blev tvungen att lämna sitt hemland.

Mohammed reste först till Jordanien, sedan Turkiet, därifrån vidare med lastbil och smugglades in i Sverige. "Det var inte lätt, men jag lyckades." Han hade läst om Sverige och förknippade landet med frihet och demokrati.

I Malmö frågade han efter polisen för att söka asyl, men hänvisades till Migrationsverket där han togs om hand. Efter några dagar i Malmö kom Mohammed till en flyktingförläggning på en liten ort i Småland. Någon tid senare tog han kontakt med en kusin i Skåne, dit han reste på besök. Kusinen hjälpte honom att få bostad. I väntan på uppehållstillstånd, som Mohammed fick efter bara ett år, läste han svenska på Migrationsverkets skola i Hässleholm. Sedan han fått PUT (permanent uppehållstillstånd) tog det honom bara två månader att klara av SFI-provet på D-nivån. Undervisning i sjukvårdssvenska fick Mohammed i Lund och började sedan läsa svenska 2 på Komvux. När jag besökte honom en dag i maj, fick han sitt betyg med posten. Det blev MVG!

Nästa steg för Mohammed är praktik på sjukhus, och han ringer genast till Arbetsförmedlingen, där hans handläggare gått på lunch. Han är ivrig att komma igång med praktiken, så han kan påbörja sin AT-tjänstgöring. "Jag förstår inte folk som varit här fem år utan att ha lärt sig svenska."

En annan glad händelse denna soliga majdag, är ett telefonsamtal från en kompis från Palestina. De studerade medicin tillsammans, och kamraten är nu läkare i Sydafrika. De har inte talats vid på tre år. Mohammed saknar också sin stora familj, som han visar fotografier på.

”Det är inte lätt att komma till ett nytt land som man nästan inte vet någonting om. Man känner sig isolerad. Vad är deras kultur, vilka är deras traditioner? Jag har fått jättemycket hjälp av mina två kusiner här i landet. En av dem är gift med en svenska. Men varje dag blir ändå en utmaning. Första steget är att lära sig språket.

Något som hjälpte mig att finna mig tillrätta här var att jag bott flera år i ett annat främmande land. Det är mindre skillnad mellan det landet och Sverige, än det är mellan Palestina och Sverige. Min erfarenhet är att man måste respektera det främmande. Man kan inte ändra sitt eget, men måste respektera det andra, följa deras regler. Men man ändrar sig så småningom. Man vänjer sig vid annan mat och lär sig med tiden att tycka om sådant man först tyckte var väldigt konstigt. Jag tar det lugnt nu, måste vänta och vara tålmodig.

Jämfört med Palestina är det väldigt lugnt och tyst här. Där är det alltid mycket ljud och mycket folk. Jag skulle få huvudvärk om jag reste dit nu. Jag tycker om att promenera här. Det finns mycket träd och fin natur och jag har blivit mer av en naturmänniska. Jämfört med det andra landet jag bott i är det mera frihet och säkerhet här. Där var jag rädd för att gå ute sent på kvällen. En annan sak som är bra i Sverige är att man inte behöver stå i kö som i Gaza för att träffa en läkare. I stället ringer man och beställer tid.

Det finns skillnader mellan religioner men här respekterar man att vi inte äter griskött. Varje människa har sin speciella kultur. Ni har till exempel jul och sånt. Jag tycker det är roligt med julklappar och Kalle Anka. Midsommar har jag firat med min kusin som är gift med en svenska. Varför inte? Det är inte fel.

Men man umgås inte på samma sätt som i Palestina och i landet jag bodde förut. Där hälsar man på hos varandra, och det saknar jag. En annan skillnad länderna emellan är synen på kvinnor. I Sverige och

det andra landet får kvinnan göra allt. Det har med religionen att göra, eller kanske det beror mest på kulturen.

Jag gifte mej under min studietid, men vi är skilda nu. Min hustru ville inte lämna sitt land och jag hade ingen framtid där. Jag är nöjd här i Sverige. Alla hjälper mej att gå vidare. Det finns många möjligheter att gå vidare här. Men för att gå vidare måste man utveckla sitt språk och för att göra det måste man läsa. Jag har läst "Grabben i graven bredvid" och sett filmen också. Boken var bättre. Man märker skillnaderna mellan landsbygd och stad. En annan bok jag läst är "En kvinna att älska" av Kallifatides som också är invandrare. "Mina drömmars stad" skildrar skillnaden mellan fattiga och rika, det fanns inget mitt. Det är en jättebra bok. Man måste också ha förmågan att prata med folk och inte skämmas när det blir fel. För varje dag som går lär man sig lite mer."

Innan jag går visar Muhammed stolt sina växter. På två stora plantor finns redan kart av persikor och citroner. I en kruka växer mynta som kusinen tagit med från Palestina. Dit kan inte Muhammed resa förrän han får svenskt medborgarskap.

Bona

Bona kom som flykting från Burundi till Sverige 2002. Hans hustru och son kom femton månader senare. Bona har själv skrivit sin berättelse.

"Det är mycket jag inte kan lära mina barn, men jag kan skapa förutsättningar för dem. Även om jag blir svensk medborgare är det annorlunda för mej. Barnen kan lyckas, men det är inte säkert att jag kan det. Jag kämpar för att trivas, barnen kan lyckas."

"Jag kommer från en familj med många barn och jag hör till de äldsta. Jag gick i skolan och slutade 1989 och sedan började jag jobba som journalist vid det nationella radiobolaget. Det var en mycket intressant period i mitt liv eftersom jag fick träffa människor från olika håll. Det var också intressant när det gällde landets politik, eftersom man då hade börjat diskutera demokratin. Alla var positiva och det verkade som om Burundi var på rätt spår, men strax innan presidentvalet 1993 började folk bli oroliga för att det kanske inte var väl planerat eller att politikerna inte ville komma överens. Så blev det kris i hela samhället och de som hade makten började blanda sig i vårt arbete. Stämningen var mycket obehaglig därför att alla måste vara på sin vakt hela tiden och journalisterna utsattes för mycket påtryckningar från politikerna. Det blev värre och värre när såväl politiker som vanligt folk så småningom upptäckte att de kanske inte hade någon lösning på krisen.

Sedan jag kom hit till det nya landet har jag träffat många snälla och trevliga svenskar, som hjälpte mig hitta grejer och ibland skänkte

mig saker. De hjälpte mig att känna mig trygg genom uppmuntran och vänskap. Jag har också lärt mig att varje dag ta en ny utmaning eller fler för att komma fram så långt och så fort som möjligt. Men det är inte så lätt att fylla på alla luckor, eftersom man måste skaffa allt på nytt, från utbildning till jobb, körkort mm. och inte minst ett nytt språk. Samtidigt måste man hitta sig själv i sin nya identitet och ta hand om sin familj. Det krävs mycket kraft och ibland orkar man inte med allt. Därför bestämde jag mig att prioritera och så småningom gå genom alla steg utan att tappa motivation eller missbruka mina resurser. Det är också svårt att planera framtiden utan att ha något arbete, man kan bara hoppas att det ska gå bra för hela familjen.

Under de åtta månader då jag vistades på en flyktingförläggning och väntade på uppehållstillstånd, gällde det att gå med på svenskundervisningen och lära mig så bra som jag kunde. Men det gällde samtidigt skaffa vänner som skulle lära mig om den nya kulturen och det nya samhället. Detta har jag lyckas med i viss mån, så att vi nu har många bra vänner och bekanta i Skåne och i Småland som vi umgås med eller har kontakt med. Genom dem har jag fått en ganska bra förståelse för hur det fungerar här, och mycket respekt för att det fungerar så bra när man hittar rätt. När det gäller språket var det svårt att hålla det höga tempot som jag hade den första tiden (jag beklagar detta). Jag behövde lägga min energi på annat också, därför att jag måste skaffa behörigheter om jag skulle söka jobb som lärare i engelska och franska, och mycket arbete ingår i det. Det är ganska höga krav man måste uppfylla innan man kan validera sin utbildning på riktigt fast man är redan utbildad.

Jag har också fått en möjlighet att jobba som vikarie under somrarna, bland annat vid Eslövs kommun, som tidnings bud, på Banverket och på Svaneskolan i Lund. Jag sökte många jobb och kallades på två intervjuer. Till min nackdel var kanske att jag inte hade något svenskt intyg att visa, nämligen körkortet som krävdes på de tjänsterna. Körkortet har jag börjat satsa på först nu efter drygt tre år, eftersom det kostar mycket pengar.

Det är mycket jag inte kan lära mina barn, men jag kan skapa förutsättningar för dem. Även om jag blir svensk medborgare är det annorlunda för mej. Barnen kan lyckas, men det är inte säkert att jag kan det. Jag kämpar för att trivas, barnen kan lyckas.”

Najda

Den här berättelsen har femtonåriga Najda Nisic skrivit. Hon kom med sin familj i augusti 1998, sedan de tvingats fly från Kosovo. Efter fyra långa år av väntan fick de uppehållstillstånd. Hon berättar här om den dagen.

"För allra första gången på väldigt, väldigt länge såg hon fram emot framtiden."

Oväntat besked

"Ska jag berätta för mamma?" Hon var väldigt nervös, hon gick fram och tillbaka och bet på naglarna. Det här var en stor dag, både för henne och hennes familj, den här dagen skulle de alltid minnas. Hon tog ett djupt andetag och satte sig ner på soffan, men efter en stund hoppade hon upp och skrek. Det här var en känsla som hon inte kunde beskriva, det var... hon visste egentligen inte vad hon skulle kalla det men situationen gjorde också att hon inte kunde tänka. Hon satte sig sakta ner när hon kom på att hon en gång kände nästan likadant. Det var känslan av förändring, rädslan för det nya, och spänning.

Hon tänkte tillbaka på den dagen, när de tvingades att fly från sitt hem. De hade fått reda på att serbiska trupper var på väg in till staden där de bodde. Det var många i staden som redan hade flytt och många som var på väg. De skulle också rymma. Medan de packade ihop sina saker fick hon reda på att de skulle, med sina

närmaste grannar, åka till en bensinmack utanför staden där en buss väntade på dem. Bussen skulle de ta till Novi Pozar där de båda familjerna hade kusiner som de kunde bo hos, tills stämningen lugnade ner sig. Medan de var på väg till bilen såg hon för första gången inga människor eller bilar på gatorna, det var helt tyst. Förutom deras steg som hördes tydligt, hörde de middagsbönen ropas upp från moskén och då blev hon lite lugnare. Just i den stunden vände sig hennes mamma emot henne och sa: "Se, allting kommer att gå bra, vi kommer att klara oss." När de kom fram till bussen började hon bli orolig igen, när bussen började åka så började hon känna precis som idag.

Plötsligt kom en stor våg av känslor emot henne, hon blev så överväldigad att hon sprang en runda genom hela lägenheten och stannade. "Var är mamma och pappa?" Hon kände sig illa till mods, varje sekund som gick var ett helvete. Hon var tvungen att berätta för dem, det gäller ju hela familjen. Hon kollade ut genom fönstret ut på gatan och kollade ivrigt om de var på väg, men nej, hon var tvungen att berätta nu. Spänningen började bli för stor, varför kommer de inte? Hon bestämde att hon skulle sätta sig ner och lugna ner sig, annars skulle hon gå galen. Medan hon bet på

naglarna och kunde tänka lite, kom hon på att hennes syster följde med dem till affären. Det är därför det tar sån tid, hon går sakta. Det hjälpte henne lite, men hon vill så gärna berätta. Det var bara för mycket för henne. Hon andades ut och lugnade ner sig, men bara lite. Det gick fem minuter, de är fortfarande inte här, hon var tvungen att tänka på något annat. Då kom hon att tänka på någonting som inte hjälpte alls, men hon kunde inte låta bli att tänka tillbaka.

Det var när de bodde i Landskrona, som det hände. Hon minns det som om det var igår. Hon hade kommit tillbaka från skolan och såg sin mamma sittande vid bordet med ett stort kuvert framför sig och det såg ut som om hon hade gråtit. Efter en stund fick hon reda på att de hade fått en utvisning. Hon minns att hon satt där, vetandes vad det innebar men hon visste inte vad hon skulle säga. Tårarna rann sakta ner för kinderna men hon märkte inte dem tills de ramlade ner på hennes hand. Vad skulle de göra, vart skulle de gå? Tusen sådana frågor poppade upp i hennes huvud. Men hennes mamma tröstade henne och sa att så länge de var tillsammans skulle det gå bra. Hon ville tro sin mamma, men hon kunde inte.

Medan hon kollade ut genom fönstret kom hon på att många av de frågorna kunde man ställa sig nu också. Nu blev det bara för mycket, hon fick lust att öppna fönstret och bara skrika ut det genom hela Svalöv, och förhoppningsvis skulle de höra det. Medan hon gick tillbaka till vardagsrummet, stannade hon till i hallen. Där var de, alla tre, och nu kunde hon inte hålla sig längre.

"Mamma vi har fått det", skrek hon och kände en stor lättnad. "Fått vadå, vad pratar du om?" Hennes mamma kollade på henne förvirrat.

"UPPEHÅLLSTILLSTÅND!!" skrek hon och all energi frigavs ut, och just då kände hon som om hon ägde hela världen. Alla kollade på henne med glada miner och medan de gick och satte sig ner i vardagsrummet mumlade de någonting medan hennes syster gick och sjöng. När de alla var samlade berättade hon allt.

"Vår granne kom upp till oss och sa till mig att någon har ringt till henne men söker efter oss, och han ville att jag skulle gå ner och prata med honom. Jag gick ner och tog telefonen, det var vår

advokat och han sa att vi har fått uppehållstillstånd. Jag kunde inte tro det men han sa att det var sant och att han var väldigt glad för vår skull.”

Hon var väldigt glad att hon fick berätta, och hon satt där och såg på hur glada alla var. Medan alla andra firade och hennes mamma ringde till alla de kände, var hon glad att väntan och spänningen var över.

För första gången på väldigt länge, tänkte hon på någonting som hon aldrig har vågat tänka på förut, framtiden. Vad skulle de göra nu? Skulle de flytta, till vilken stad, till vilken skola?? Allting snurrade i huvudet på henne, hon var lugn men ändå ivrig. För nu vet hon säkert att världen var hennes och att hon har en säker framtid framför sig och sin familj. Med det visste hon att allting var möjligt och att hon kunde övervinna allt. Men vad som skulle hända återstod att se och för allra första gången på väldigt, väldigt länge såg hon fram emot framtiden.

Javad och Alen

Javad och Alen har jag träffat många gånger under det gångna året när jag besökt Jonny Patron för att ta del av hans reflektioner kring sitt arbete. De var 18 respektive 16 år när vi först träffades. Båda har ärr efter 'slagge' (slagsmål). De har alltid artigt tagit i hand och hälsat, men till en början slutade kontakten oss emellan där. När Jonny berättade för Alen att jag ville intervjua honom bl a om hans barndom i hemlandet, blev det korthuggna svaret 'jag minns ingenting'. Några månader senare gick pojkarna med på att jag ställde några frågor. Jonny var också där, som stöd och trygghet. Sedan jag skrivit en liten berättelse utifrån deras om inte direkt motvilliga så inte särskilt uttömmande svar, samtalade vi igen för att berättelserna skulle få lite mera 'kött på benen'. Jonny fanns med till en början även då, men det behövdes inte vid de sista samtalen om deras berättelser. De hade haft sommarjobb som de klarat bra, till nytta för självförtroendet. De hade vant sig vid min närvaro på deras 'mark' och de var inte längre avvaktande gentemot mej. De berättade öppet om erfarenheter och tankar kring vad som varit och förhoppningar om framtiden.

Javad från Mellanöstern

”Jag kom till Sverige med min mamma och min lillebror. Han var bara några månader gammal då och jag var tolv år. Vi flög från vår huvudstad till Landvetter och innan planet skulle landa svimmade jag. Jag vet inte varför. Jag minns att jag frös. Det var på hösten och det var fortfarande varmt i hemlandet men här var det kallt. Jag hade en kortärmad skjorta.

Min pappa och min storebror var kvar i hemlandet. Där bodde vi i en lägenhet i utkanten av staden. Mamma hade en affär där hon sålde kläder och leksaker, en del hade hon gjort själv. Golvets täckt av en persisk matta. Pappa arbetade på en elfirma. Jag gick i skolan, som i alla fall då var mycket strängare än den svenska. Man fick stryk om man inte uppförde sig ordentligt, men jag har hört av mina kusiner att det är förbjudet nu. I första klass hade alla skoluniform. Jag hade blå byxor och kavaj. Pojkar och flickor gick inte i samma klass. Så är det nu också utom när man läser på universitetet. Pojkarna fick inte ha långt hår och flickorna måste bära slöja. Vi hade samma skolämnen som här men den mesta tiden läste vi modersmålet.

Den första tiden bodde vi på flyktingförläggning i Malmö, sedan i Landskrona. En tid bodde vi hos kusiner eftersom det var lugnare än på förläggningen. Jag har en morbror i ett annat europeiskt land och en annan i Skåne. I Landskrona gick jag i förberedelseklass för att lära mig tillräckligt mycket svenska för att kunna följa med i skolan. Det gick rätt bra i sexan och högstadiet. Då kände jag mej inte diskriminerad. Det är jobbigare nu, särskilt när någon kallar mej blatte.

Det är också jobbigt att läsa högt och att redovisa. Det är fortfarande ord som saknas för mej och jag är rädd att göra fel. Jag tycker lärarna skulle vara lite snällare mot oss som kommer från annat land och förstå att det inte är så lätt. Engelskan är också ett problem för oss. I våra hemländer, i alla fall vi som kommer från Mellanöstern, börjar man inte läsa engelska förrän i gymnasiet. Här börjar man ju redan i tredje klass. Så jag hade redan missat flera år när jag började skolan här.”

Javad är snart nitton år, han lämnade sitt hemland när han var tolv. Forskning har visat att det tar åtminstone sju år att lära sig ett nytt språk på djupet. Dessutom tycks det finnas en åldersgräns för när det blir svårare att lära sig tala ett nytt språk utan brytning, och den gränsen går just vid tolv år. Så det är inte överraskande att det nu går knackigt för Javad i skolan.

”När vi kom hit fick jag hjälpa mamma mycket med att ta hand om lillebror, gå och handla och diska ibland. Vi äter samma mat här som där. Gormesabzi är en av mina favoriträtter. Den består av ris, lammkött och grönsaker. Jag lagar inte mat själv. Jag saknade min familj och släkt jättemycket och allt i vårt hus. Där hade jag ett uppstoppat lejon som min farbror skjutit. Jag hade velat ta med det hit, men det gick inte. Min pappa kom hit för ett par år sedan, så nu är det han som hjälper mamma. Hon arbetar på en praktikplats och pappa läser svenska för invandrare. Vi har pratat om att resa på besök i hemlandet, men då finns det risk att jag måste göra militärtjänst där. Det känns osäkert nu och jag blir orolig för mina kusiner om det blir krig.

I sommar har jag jobbat. Det var inte lätt i början eftersom jag inte kände arbetsledaren och inte visste hur jobbet skulle skötas. Men efter ett par veckor kändes det säkrare. Jag måste börja styrketräna för att få upp min kondition. Jag röker för mycket. Jag gillar mest att hålla på med bilar och vill bli bilmekaniker. Men det verkar också kul att bygga om hus, snickra och måla och sånt. Framtiden känns osäker, jag vet inte hur det blir med skolan. Nu är det svårare när det kommer ord som jag inte förstår eftersom jag inte vet vad de heter på mitt hemspråk. Jag vet att jag måste skärpa mej i skolan. Det gäller min framtid. Jag måste plugga och får inte göra bort mej igen. Jag vill ha ett bra jobb, leva med min tjej men inga barn. Barn har jag liksom redan haft, eftersom jag fått ta hand om lillebror så mycket. Det blir som fängelse.

På fritiden – fast det blir inte så mycket fritid nu - umgås jag med mina kompisar och går ut med tjejen. Vi har känt varandra några månader, hon kommer från Latinamerika. Jag hade en svensk tjej förut men det fungerade inte så bra. Det är lättare med någon som liksom jag kommer från ett annat land.

Med rötter i fjärran land

En bra kompis skall vara som Jonny. Inte ljuga och vara en snäll människa som man kan lita på. Med honom kan man snacka om allting.”

Så skyndar den ofta rastlöse Javad iväg och jag önskar honom innerligt en bra framtid. Han är som alltid snyggt klädd, nu i nya kläder som han köpt för lönen från sommarjobbet. Mp3-spelaren dinglar på bröstet. Där finns världsmusik och musik från hemlandet.

Alen

Alen och hans föräldrar lämnade en av de forna sovjetstaterna 1994. Under ett och ett halvt år bodde familjen i Polen, sedan lika länge i en mindre stad utanför München. Föräldrarna sålde kläder på marknader. I Tyskland fick man matkuponer att handla för. Under resans gång lärde sig Alen både polska, tyska och lite ryska. I skolan har han sedan lärt sig engelska, som han inte har några problem med. Målet var egentligen Holland, men någon sade att Sverige var ett bra land. Först försökte familjen ta sig in i landet via Trelleborg. Andra försöket var via Danmark. Där stoppades Alens mamma eftersom hennes papper inte var i ordning. Alen grät när han och pappa reste vidare utan mamma, som skickades tillbaka till Polen och sedan tog sig tillbaka till hemlandet. De hörde av henne först efter några månader. Ett år senare lyckades hon ta sig till Sverige och kunde återförenas med familjen. Alen hade hunnit bli tio år.

Familjen bodde då i Landskrona. Alen och hans pappa hade också bott en tid i Malmö. Under de första månaderna var det besvärligt med de andra barnen i flyktingförläggningen. Så blev han en i gänget, där han var yngst bland araber, albaner och bosnier. De gav sig på andra och slogs.

”Jag och en kille slog sönder alla fönster i det tomma huset. Det var rätt så kul. Vi ville testa men det var också grupptricket. Jag gillade det inte från början men ville ha kompisar. Farsan brydde sig inte så mycket. Han umgicks mest med de andra invandrarna och svartjobbade ibland. Det var kul att bo i Landskrona men jobbigt innan mamma kom. Och det var jobbigt för mina föräldrar att vänta på uppehållstillstånd. Vi fick avslag tre gånger.”

Bostadsområdet beskriver Alen som Landskronas getto. Där förekom en hel del kriminalitet och slagsmål hörde till vardagshändelserna.

”Ambulansen kom varje dag för att hämta någon som blivit knivskuren. Vi ungdomar gjorde flyktingförläggningen till en flyktingkriminalitetsförläggning. Där fanns många familjer som var tjuvar. Mittemot fanns vanliga hus och svenskarna där klagade på oväsen och stölder av bilstereo och sånt. Det blev strul i skolan. Matteläraren från Polen var den ende vi lyssnade på.”

Alens första år i Sverige bådade inte gott för framtiden. Men så tog livet en ny vändning.

”När jag var elva togs jag in för utredning på psykiatrisk klinik under tre månader. Sedan var jag nio månader på behandlingshem för kriminella invandrarungdomar. Det var ett fint ställe och rätt så fritt med egna rum. Jag blev som en lillebror för de andra. En dag var vi på utflykt och paddlade kanot. Jag ramlade ur kanoten och de andra retades med mig och jag blev arg och besviken. Jag tänkte att

nu slår jag sönder mitt rum, men så kom mamma och berättade att vi fått uppehållstillstånd. Då blev jag glad.”

När vi träffades första gången sade ju Alen att han inte mindes någonting från sin barndom. Så var det naturligtvis inte, och så småningom berättade han en hel del från den tiden.

”Jag var sex år när vi lämnade hemlandet. Där bodde vi tillsammans med pappas släkt i utkanten av huvudstaden. Det fanns en gemensam port som ingång till bostadsområdet, där vi barn lekte. Vi kunde bada i en bassäng av betong. Persikor, aprikoser och plommon växte på området och någon odlade jordgubbar. Där fanns höns också och många vildhundar. Pappa köpte en schäfervalp till mej. Vår familj delade hus med farfar och hans fru. Henne tyckte jag inte om eftersom hon gjorde skillnad på sina och farfars barn och barnbarn från första äktenskapet. Källaren var på bottenvåningen, bredvid köket. Därifrån kom man upp till vardagsrummet på andra våningen. Pappa och en farbror sålde eller tillverkade glass, jag vet inte vad farfar gjorde.

Mormor och morfar bodde lite längre bort, på andra sidan floden och uppför backen. När morfar var femton år dog hans pappa i andra världskriget och han fick ta hand om familjens hus. Han försörjde sig på att göra väggmålningar i hus. Mormor och morfar har alltid ställt upp för mej, dom älskar mej. Jag är näst yngst bland kusinerna, den yngsta är en flicka som nu är ungefär tio år. Hon är jättesöt och älskar min mamma som var hennes dagisfröken. Mamma spelar piano och är duktig på att sjunga. Pappas kusin är en av de mest kända folksångarna i vårt hemland.

Jag gör själv musik och skriver texter, det är nog mitt största intresse. Jag läser inte särskilt mycket, men jag tycker mycket om ”Djungelboken” som jag fick av min första lärare i Landskrona.

Man skall kunna lita på en bra kompis och han skall backa upp en när det gäller. När man mår dåligt. Han får inte tjalla och sånt skit. Som människa är jag själv inte så öppen och talar helst med min flickvän och Jonny.”

Sista gången vi träffas för att avsluta berättelsen behöver jag inte ställa många frågor. Alen berättar frimodigt om sommarens händelser, sina tankar om sig själv, sina närmaste och livet i stort.

”Nuförtiden känner jag mej trygg nästan överallt, förut var det bara hemma och hos Jonny. Jag har bra kontakt med pappa som har ändrat sej mycket. Han är bra som han är nu. I sommar har jag känt på vuxenlivet genom att jobba och vara ensam hemma tillsammans med min flickvän. Så jag har lärt mig att ta hand om mej själv, lagat mat och tvättat och sånt. Men jag är dålig på att ta hand om pengar.

Mamma är mycket viktig för mej, hon är mitt liv. Mamma, mormor och Gud, först Gud. Fast jag har gjort mycket dumt. Men man ändrar sej och jag vill försöka göra det bästa av livet. Jag har inte bråkat på länge. Efter gymnasiet vill jag utbilda mej till fritidsledare. Jag älskar barn och är bra med barn. Eftersom jag vet hur det är att ha problem skulle jag nog bli bra som kontaktperson. Om tio år tror jag att jag har barn med min flickvän och jobbar som fritidsledare och kontaktperson.”

Ali

Ali kom till Sverige från Turkiet som anknytningsinvandrare 1996 och till Eslöv två år senare. Han kom tillsammans med sin mamma och syskon. Ali har fyra systrar, en bror och tre halvbröder, barn till Alis styvmor. Han är yngst av sina helsyskon och var officiellt 11 år när de kom, egentligen nio. Han har tidigare ingått i Jonnys grupp, men har nu fått ordning på sitt liv. Intervjusamtalet hade vi hos Jonny.

Pappan kom till Sverige sju år före den övriga familjen. Han har även syskon här. De är kurdiska muslimer och bodde i en av Turkiets storstäder. Där är det valfritt att bära slöja; Ali mor gör det, men systrarna har aldrig gjort det. Syskonen respekterar och lyder sin mamma, som aldrig tvingar dem att göra något de absolut inte vill. Man följer gängse muslimska regler.

Turkiet är ett bra land och hemstaden en fin stad om man har pengar. Familjen bodde i ett fattigt område i två rum på bottenvåningen i ett tvåvåningshus. Det var som en källare. Här finns lyxiga grejor jämfört med där. Toaletten var ett hål i golvet. Husets ägare bodde på övervåningen. Det var en snäll man som hjälpte familjen och var som en pappa för Ali. Det fanns ingen trädgård och bakom huset fanns en ravin som användes som soptipp. Det skulle vara svårt att flytta tillbaka dit. På andra sidan ravinen var bostadsområdet finare och därifrån kunde man se hamnen och havet. På andra sidan deras bostadsområde fanns en gammal fästning. Ali har aldrig sett landsbygden i Turkiet, i alla fall minns han inte hur den i så fall ser ut.

Varken Ali eller hans syskon gick i skola i hemlandet eftersom det kostar pengar. Mamman och systrarna arbetade som sömmerskor på en fabrik. Sedan de kommit till Sverige gick Ali ett halvår i förberedelseklass i Trelleborg, sedan sjuan har han gått på Norrevångsskolan. För fem år sedan kom Ali biologiska mamma till Eslöv, så det är först här som han lärt känna henne. Hon försvann när Ali var så liten att han inte kan minnas henne från den tiden. För honom var styvmormor länge den enda mamma han visste om. Men

hans båda mammor kommer bra överens, vilket rimligen måste ha gjort det lättare för honom att 'få ihop' sitt liv och få bitarna på plats. Fortfarande finns det en hel del han inte vet om sin biologiska mamma. Han har ännu inte frågat henne om hennes släkt. Hon går nu på SFI för att lära sig läsa.

Två systrar är gifta, en med en kurd, den andra med en turk. Det är tradition att kvinnan är hemma med barnen medan mannen arbetar, men kvinnan får arbeta om hon vill. Det beror förstås också på om hon vuxit upp i Sverige eller Turkiet.

Ali hoppade av skolan efter andra ring. Det var svårt att läsa, ordförståelsen räckte inte till. Han har anmält sig på arbetsförmedlingen, söker jobb och skulle gärna vilja arbeta på Felix. På fritiden spelar Ali fotboll i division 5.

Ali kan tänka sig att flytta tillbaka till Turkiet om landet går med i EU och förhållandena blir bättre. Men det är svårt att få jobb som är bra.

Maxine

Maxine är en av Jonny Patrons många skyddslingar som numera är 'självgående'. Hon föddes i Ghana för sexton år sedan och bodde där med sin farmor och sina kusiner tills hon fyllt åtta. Hon skickades då till släktingar i London för att lära sig tala bättre engelska. Pappa bodde sedan många år i Malmö, mamma vet hon ingenting om eftersom familjen inte vill tala om henne. Efter två år i London ville pappan att Maxine flyttade till honom och hans nya familj. Det fungerade inte alls. Pappan misshandlade sin dotter, socialen blandades in och efter ett par år fick Maxine flytta till en av faderns kusiner i en annan stad i Skåne. Ett halvår senare, när fadern sades ha lugnat ner sig, kom hon tillbaka till hans familj. Misshandeln fortsatte och efter två månader blev det familjehemsplacering utanför Hörby. Där stannade Maxine ungefär ett år och kom sedan till sin nya svenska familj i Malmö, där hon bott sedan dess. Utifrån frågorna i intervjumanualen berättar Maxine utförligt och reflekterat om sitt liv, sina framtidsdrömmar och sin syn på samhället.

"Men jag var den enda mörka i klassen och det kändes som om jag inte passade in. Jag oroade mig för att jag inte skulle få någon kompis. Jag försökte anpassa mig, men insåg att jag skall vara den jag är."

Maxines berättelse

”Det går bra för det mesta. Jag har ingen kontakt med pappa och inte med halvsyskonen heller, men med farfar. Han kom hit för längesedan och är nu pensionerad. Det är inte ovanligt i Ghana att kvinnan är äldre än mannen och det är kvinnorna som bestämmer. Farfar bor i Malmö, i närheten av mig. Han är omgift med en kvinna från hemlandet och har nya barn som också har barn. Han har varit lärare.”

Maxine minns en hel del från tiden i London. Språk, klimat, byggnader och människor var annorlunda.

”När jag kom till England tyckte jag att de pratade konstigt. Inte som i Ghana, där det är mera som amerikansk slang. Regnet tyckte jag om. I Ghana regnar det mycket sällan. Men gatorna är smutsiga i England. Det första jag lade märke till och minns det är hur en kvinna på tredje våningen kastade ut soporna genom fönstret. Min kusin sade ’welcome to England!’ Vi bodde i ett blandat område med engelsmän, afrikaner och indier, många i blandäktenskap. Jag kommer också ihåg Big Ben, höghusen, affärer med ingångar överallt och att jag tyckte att alla verkade snobbiga.”

Nio år gammal flyttade Maxine från London till Malmö för att bo hos sin pappa. Språket var helt nytt för henne och människornas beteende likaså. Klimatet och renligheten uppskattade hon.

” På flygplatsen visste jag inte vart jag skulle gå, så jag frågade någon som bara tittade på mej och gick. Sedan kom en ung tjej och tog mej till pappa, som jag aldrig sett. Det första jag lade märke till när jag kom till Sverige var kylan. Språket var svårt att förstå och jag tyckte alla betedde sig konstigt. Det positiva var att det var skiftande väder med mycket regn och att det var rent och städat, nästan perfekt. I Accra där jag bodde i Ghana, kom regnet bara under regnperioden.

Jag hade svårt att vänja mig vid maten här och tålde inte potatis och köttbullar i början. Jag var ju van vid afrikansk mat, ris och fofu (en fast gröt gjord på jams), som man äter med en starkt kryddad kött- och grönsakssoppa.”

Tankarna på den afrikanska maten väcker många minnen från barndomen i Ghana. Maxine berättar målande om den tiden, som hon kom att sakna mycket.

”Jag saknade min farmor. Jag minns att hon alltid virkade. Hon hade nio barn, åtta av dem var killar. Alla mina kusiner är också killar. Det är bara jag och mina två halvsystrar som är tjejer. Så farmor är glad för oss tjejer. Farmors hus låg nära havet. Det var i två våningar och hade många rum och där bodde jag och kanske tio killkusiner mellan tio och femton år. Så jag var yngst – och smartast. Vi lekte och sprang och jag ville alltid vinna. Jag var en pojkflicka och kunde bada naken med kusinerna i havet utan att det var något konstigt med det. Här skulle folk tolka det fel. Jag skyllde allt som inte gick som det skulle på kusinerna, men farmor tog mitt parti. Jag hade eget rum, men sov oftast med farmor. Min farmors mor bodde också där, och många släktingar hälsade ofta på. Farmors mor blev 111 år. Det fanns en trädgård runt huset. Jag minns att det växte äpplen där. Huset låg på en kulle med utsikt över havet.”

Den första tiden på en plats dit man kommit för att stanna innebär alltid osäkerhet kring hur man skall bete sig för att bli accepterad. Ligger denna plats dessutom i ett annat land där språk och kultur är främmande, blir osäkerheten ännu större. Maxine insikt om att hon ändå måste vara den hon är, vittnar om självkänedom och integritet.

”När jag kommit till Malmö fick jag först gå i förberedelseklass ett år. Det var okej. Men jag var den enda mörka i klassen och det kändes som om jag inte passade in. Jag oroade mig för att jag inte skulle få någon kompis. Jag försökte anpassa mig, men insåg att jag skall vara den jag är. Språket lärde jag mig snabbt. Man lär sig nya ord varje dag och så är det fortfarande. Jag hittar orden, men vill gå djupare. Jag kommer att lära mig mer i gymnasiet.

I grundskolan hade jag prao på Mac Donald, i en pizzeria och en videobutik. Där lärde jag mig att vara mer social och inte visa när jag var sur. I videobutiken fick jag inte säga vad jag tyckte och tänkte därför att ’kunden har alltid rätt’. Det passar inte mej. Men jag fick många nya vänner, bara killar, och så lärde jag mig mer svenska. Skolan har liksom visat mig vägen in i det svenska samhället. Mina

Med rötter i fjärran land

kusiner i Sverige och Jonny har också betytt mycket för detta. Jag trivs där jag är, men reser gärna ett par gånger om året. Naturen älskar jag men vill inte bo på landet. Jag vill bo i villa med pool och träd.

Jag tycker om dans och idrott, att umgås med kompisar och festa. Idrottsintresset har jag efter pappa. Kompisarna har olika ursprung, även svenskar finns bland dom. Varje sommar hittar jag nya kompisar, men jag träffar fortfarande bästisen från tvåan. Jag läser när jag har tråkigt och det blir nästan varje kväll. Mest läser jag deckare men också annan litteratur. Vad gäller musik tycker jag bäst om rythm & blues, men även hip hop och reggae. När jag försöker sova lyssnar jag på klassisk musik. (Doris nynnar Mozarts *Eine kleine Nachtmusik*) Rita och måla tycker jag också om och hade MVG i bild. Jag ritar mest landskap och nakna killar, så som da Vinci gjorde.”

Maxine har synpunkter på samhället och på vad som brister i detta. Hon vill förstå mekanismerna bakom hur det fungerar och vill arbeta för ett bättre samhälle.

”Jag tycker lagen borde vara strängare när det gäller våldtäkt och mord. Det kunde man gott få dödsstraff för. En del poliser är rasister och det är svårt att sätta dit en polis. Utredningar läggs ner. Sånt har jag också svårt att acceptera. Jag skulle vilja veta mer om politik, t ex hur politik påverkar samhället, då och nu. Vad dom håller på med däruppe i styrelserna. Samhällskunskap är mitt favoritämne i skolan.

Alla vill komma hit. Dom där araberna fortsätter att använda våld, men man kan inte tvinga folk. Skall alla trivas måste man dela med sig och vara vänliga mot varandra. Man måste behandla folk så som man vill bli behandlad själv. I framtiden skulle jag vilja ändra på svenska lagen. Jag vill hjälpa barn som far illa. Kvinnor som är nedtryckta bör ha större roll i samhället. Jag vill bli polis på grund av allt detta.”

I tankarna om framtiden avspeglas det som varit. Är det den lyckliga barndomen i Ghana som ligger till grund för den styrka och positiva livssyn som trots de turbulenta åren i hennes liv tycks prägla Maxine?

”Jag vill gifta mej och min man får inte lämna mej. Barn vill jag vänta med tills jag är sådär tjugosju, tjugooåta år. Jag vill ge mina barn den barndom som jag inte själv fick. Jag hade det bra tills jag flyttade hit. Min styvmor kom jag aldrig överens med och det var nog därför pappa misshandlade mig. Min barndom i Ghana var lycklig. Jag skulle vilja resa dit och hälsa på när jag nått mina mål. Jag har ingen kontakt med släkten där och vet inte ens om farmor bor kvar i huset. Kanske skriver jag till henne i sommar och skickar teckningar och målningar av hur det ser ut här och som ledtråd stranden i Ghana när jag höll på att drunkna.

Allt kringflyttande har också varit positivt. Jag hade inte varit den jag är det förutan. Det har gjort mig stark.”

Tünde

Tünde är anknytningsinvandrare från Ungern. Det var kärleken som fick henne flytta till Sverige för tio år sedan. Tünde har själv skrivit sin berättelse.

"Jag blev uppskattad och jag fick positiva upplevelser som hjälpte mig att tro på mig själv."

Livets vägsbäl

Mitt första intryck av Sverige var att det här blåser och regnar mycket. Luften är frisk och kall. Men efter de kalla tiderna kommer blommorna och i maj och i juni det är mycket vackert här i Sverige. Det är blomligt och grönt överallt.

Jag har kommit hit för 10 år sedan och då jag visste ingenting om Sverige. Jag hade aldrig hört språket och allting var okänt för mig. Jag och min man träffades i Ungern när han var på semester. Det var kärlek vid första ögonkast. Eftersom han inte ville komma tillbaka dit, var det jag som tog det stora steget och flyttade hit till Sverige. Jag lämnade mina föräldrar, mitt jobb och mitt land för att börja ett nytt liv med honom.

Jag var redan gift tidigare och jag hade fått en dotter. Alexandra var 4 år gammal när vi kom hit. Jag var lite orolig för hur hon skulle vänja sig till den nya miljön och jag var orolig för att hon skulle sakna sin morfar och mormor mycket. Vi lämnade en trygg och säker miljö och alla våra släktingar, vänner och bekanta bakom oss.

Min första kontakt med svenska samhället var när jag började i SFI. Det var 1994 och det var många flyktingar från forna Jugoslavien som kom hit på den tiden. Skolan var full med folk. I min klass var jag den enda invandraren och alla andra var flyktingar. Jag förstod ingenting när min lärare pratade. Jag tänkte då att jag aldrig skulle lära mig språket. Vår lärare var en kvinna som hette Iréne och hon talade skånska. Det var jättesvårt att förstå henne. Efter 10 år jag har fortfarande svårigheter att förstå människor som talar skånska. Skolan gick ganska bra och jag var flitig och jag ville lära mig svenska så jag gick framåt. Min lärare sa till mig att jag var duktig och hon uppskattade mig. De positiva upplevelserna gav mig kraft att fortsätta och lära mig mer och mer. Jag gjorde alla mina läxor och jag var ambitiös. Det var många i min klass som nästan aldrig gjorde sina läxor. De satt i klassen utan att bry sig om lektionerna. Nu förstår jag att deras socialbidrag var bundet till att läsa i SFI och de var "tvungna" att delta i lektionerna. Jag tror att flesta av dem, framför allt äldre, inte ville vara på skolan men de hade inget annat val. Jag var aldrig socialbidragstagare eftersom min man jobbade och vi hade tillräcklig inkomst för att klara oss.

Vår lärare försökte väcka upp deras intresse och uppmuntra dem att delta i undervisningen. Jag förstod inte då varför de var så negativa till undervisningen och varför de inte ville lära sig svenska. Jag har större förståelse nu. Jag vet att det inte är lätt att sitta i skolbänken efter vad de gått genom. Dessa människor var mer eller mindre skadade på grund av kriget. De skulle kanske ha behövt annan hjälp och stöd för att kunna klara sig.

Efter flera månader fick jag veta att jag väntade barn. Det gick lite för fort tänkte jag. Jag ville gå på skolan och inte avsluta mina språklektioner efter några månader. Under tiden när jag var hemma med min andra dotter läste jag och repeterade de uppgifter som jag gjort på skolan. Jag ville inte glömma det som jag redan hade lärt mig. Ungefär ett år senare planerade jag att återvända till skolan och fortsätta i SFI. Inskolningen på dagis gick inte så bra och jag ville gärna vara hemma med min dotter men jag kände att jag måste gå vidare. Det var ett vägsval; stanna eller fortsätta.

Första dagen på skolan såg jag direkt en stor skillnad. Det var inte så många flyktingar på skolan och klasserna var blandade med olika nationaliteter. Jag hade klasskamrater från andra länder också och

inte bara från forna Jugoslavien. Jag blev överraskad när jag upptäckte att jag förstod vad läraren sade. Jag kände mig inte så dum som när jag började på skolan första gången. Jag hade lärt mig ganska mycket trots att jag var hemma med barn. Jag skaffade en god kompis också som kom från Kongo och han var gift med en svensk tjej. De var sambor och de hade en söt lilla flicka. Flickan liknade pappan och hon hade svart hud som pappan. Desirée var pratsam och jag tyckte om honom för att han var så öppen, hjälpsam och duktig. Han och jag var det "bästa" i klassen och vi hade lite extra lektioner för att vi kunde lite mer än de andra. Jag var duktig på att skriva och läsa men att prata det var lite svårare.

Då fick jag veta att jag var gravid igen. Det är mitt öde tänkte jag. Jag blir gravid nästan alltid när jag börjar på skolan. Jag blev lite ledsen för att sluta igen och att stanna hemma. När min tredje dotter blev ett år gammal fortsatte jag på skolan. Samtidigt flyttade vi från Landskrona till Svalöv där vi köpte ett litet hus. Det var en stor förändring för mig. Jag började på Fridhems Folkhögskola i Svalöv. Jag var nervös och jag kände mig pirrig i magen när jag gick på skolan. Efter ett test visade det sig att jag får betyg på SFI och jag får gå vidare på en påbyggnadskurs som kallades för Invandrarlinje på den tiden. Jag fick VG på mitt SFI betyg.

På Fridhems Folkhögskola jag hade två underbara språklärarinnor, Gunilla och Inger. På invandrarlinjen läste jag andra ämnen också som t.ex. engelska, matte, samhällskunskap och data. Jag trivdes på skolan och mina lärare var duktiga och jag lärde mig mycket. Jag blev uppskattad och jag fick positiva upplevelser som hjälpte mig att tro på mig själv. En gång frågade Gunilla mig "Tände vad vill du bli, sjuksköterska eller svensklärare? Du behövs här i samhället". Jag var stolt över mig själv, och jag var tacksam för att hon såg att jag är ambitiös och att jag verkligen vill göra någonting nyttigt med mitt liv här. Det var ingen tvekan om att jag ville läsa vidare, kanske på högskolan. Jag visste att om jag vill ha ett bra arbete måste jag läsa och skaffa mig ett yrke här i Sverige.

Jag kommer ihåg att min första bok som jag läste på svenska var av Henning Mankell, Mannen utan ansikte. Jag tycker om att läsa och jag läste många böcker i Ungern också. Jag var glad för att jag kunde läsa en vanlig bok på svenska. Senare läste jag andra böcker av honom och han är en av min favoritförfattare. En författarinna som

jag uppskattar är Marianne Fredriksson. Hon skriver om kvinnor till kvinnor och jag tycker att hon är en jättebra författarinna.

När jag var färdig med invandrarlinjen fortsatte jag på gymnasiet. Jag läste i två år det som kallas för gymnasiekompetens och jag blev godkänd i alla kärnämnen. Slutbetyget blev VG på gymnasiet också. Under gymnasietiden funderade jag på vad jag skulle läsa sedan. Det var inte en enkel fråga och jag var lite osäker på om jag skulle klara av högskolestudier. Jag har en kompis som berättade om socionomutbildningen. Jag blev intresserad av den och jag tyckte att den kan passa mig. Jag var och jag är intresserad av invandrarfrågor och som socionom har jag möjligheter att jobba med invandrare och flyktingar.

Jag sökte till Socialhögskolan i Lund och jag blev väldigt förvånad när jag fick brevet om att jag blivit antagen. I början vi var ungefär 43 i klassen. Det är bara jag och en annan kvinna som har invandrarbakgrund och alla andra i klassen är svenskar. Det finns andragenerationens invandrare i klassen men de har inga språksvårigheter. Det är synd att vi inte är flera med invandrarbakgrund i klassen. Jag kommer ihåg att jag kände mig väldigt ensam i klassen och jag var nära att hoppa av. Jag kände mig lika liten och dum som jag kände mig när jag började på SFI.

Efter tre års högskolestudier är jag nära slutet och jag blir färdig socionom i januari nästa år 2006. Tiden gick jättefort och jag trodde inte att jag skulle komma så långt med mina studier. Det var ganska kämpigt hela vägen och framför allt för att jag kände att det svenska språket inte är mitt modersmål. På högskolan man har inte tid att översätta alla ord som man inte förstår. Här måste man lära sig ämnet och inte språket. Jag har lärt mig många sådana ord som jag inte kan översätta till mitt hemspråk. Jag förstår dessa ord och jag kan använda dem på svenska men inte på ungerska. Det är märkligt tycker jag.

Jag hoppas att jag inte har valt fel väg och jag hoppas också på att jag får ett bra jobb som socionom i framtiden.

Radmila

Radmila kom 1992 som flykting från Bosnien tillsammans med sina barn. Hennes man kom några månader senare. Radmila berättade sin historia och jag skrev.

"Jag tror att det är min lyckliga barndom som gjort att jag klarat av de stora påfrestningar som flykten inneburit."

Radmila tillhör dem som fortfarande kallar sig jugoslav och vägrar identifiera sig med någon av de etniska grupper som kommit i förgrunden på bekostnad av det en gång gemensamma. "Jag hatar ingen idag och jag hatade ingen då."

Hon växte upp i Belgrad, i ett bostadsområde nära floden Sava. Det var en mycket lycklig barndom. "Min syster och jag var viktiga både för mamma och pappa. Vi var trygga och älskade som barn och upplevde aldrig något förtryck. Mamma var lärare och det var hon som låg bakom att dagarna var välorganiserade. Vi gick ofta till biblioteket och familjen hade årsabonnemang på teatern. Pappa bekostade och mamma organiserade. Mamma ställde också upp för andra människor och tog hand om barn från familjer med problem."

Ett strävsamt liv

Efter universitetsutbildning flyttade Radmila och hennes man till en mindre stad i Bosnien. De fick två barn, byggde upp ett hem där

konst, musik och böcker hade sin givna plats. Vid sidan av sin tjänst på stadens kommunkontor drev Radmila ett par mindre rörelser.

Resan till Belgrad

Radmilas syster bodde i Belgrad. Där var det svårt att få den för henne nödvändiga medicinen, eftersom sanktioner mot landet införts. Radmila kunde skaffa medicin och beslöt att resa till systemen med den. När svärmor väckte henne i gryningen för att hon skulle hinna med bussen till Belgrad, bad hon Radmila att ta med pojken. Svärmor kände på sig att det var fara å färde. Innan bussen kom fram till gränsen mot Serbien stoppades den av människor som rånade passagerarna på allt av värde. Detta hände i maj 1992 och kriget i Bosnien hade just tagit fart. Radmila och hennes son kom oskadda ur landet, dottern var vid havet med kompisar för att fira att de tagit studenten och mannen blev tillfångatagen.

De följande månaderna präglades av desperation, rädsla och oro för dem som blivit kvar. Radmilas man och svärmor fanns ju i hemstaden och levde mitt i kriget. "Vi lyssnade på radionyheter, där den ena krigshändelsen värre än den andra rapporterades och jag var medveten om att jag kunde ha varit en av de drabbade. Folk var desperata och rädda. Man försökte skydda sig själv från det onda genom att hitta något att skratta åt. Men jag hade en inre känsla av att jag darrade hela tiden och gick ner 25 kilo på tre månader. Det enda positiva var att min syster väntade barn."

Resan till Belgrad den där majdagen blev den sista resan i det gamla livet, en resa ut i tomma intet.

Sverige

Första resan i det nya livet gick till Sverige, dit familjen kom i augusti 1992. Mannens liv hade mirakulöst skonats och han återförenades med familjen. Många var på flykt det året, och de som kom till Trelleborg inkvarterades i militärtält. Kvällarna var mörka så barn vågade inte gå ut för att uträtta sina behov och Radmila minns stanken i tältet. "Jag kände mig totalt nollställd, utan

identitet. Inte ens ett helt personnummer. Det tog ju tid innan vi fick de fyra sista siffrorna.”

Så placerades familjen i Eslöv och anvisades en lägenhet. Radmila informerades om kökets utrustning och hur den skulle användas. Hon uppmärksammades också på att det inte var tillåtet att odla potatis på golvet. Radmila höll god min och visade inte hur kränkt hon blev, dottern däremot visade sin ilska. Som om de inte hade sett en spis eller ett kylskåp förut?!

Så började livet i det nya landet. Radmila packade kläder för Röda Korset och hade på så sätt en uppgift. Det blev en kris för mannen att inte få utöva sitt yrke. Först sedan han hade fått arbete i Norge efter att ha väntat flera år i Sverige, fick han arbete här.

Besök i hemlandet

Efter flera år gjorde Radmila en resa tillbaka till staden där de levt, arbetat, bildat familj och byggt upp sitt hem. Huset fanns kvar, även om det mera var en ruin. "Det var fortfarande vackert utvändigt och jag minns att en ros blommade. Invändigt var allt svartbränt. I ett fönster rörde sig sakta en bit gardin för vinden. Den var vit, som en symbol för att vi givit upp.

Jag besökte en väninna, som gav mig ett par örhängen. Hon hade köpt dem på marknaden, där hon känt igen dem som mina. Huset hade ju plundrats på allt av värde innan det brändes.

I Belgrad gick jag till kyrkogården för att lägga en blomma på en väns grav, men jag kunde inte hitta den. Där fanns så många nya gravar och kyrkogården hade blivit så mycket större med flera nya gravfält. Där låg inte bara de som dött i kriget. Min syster förklarade att många unga människor tagit livet av sig de senaste åren. De hade förlorat sin framtidstro. Det hade nästan blivit som en epidemi och anhängiga förbjöds att annonsera dödsfallet om orsaken var självmord."

Några reflektioner

"Berlinmuren föll och öst och väst öppnades för varandra. Men snart kom EU:s större mur för att hindra människor främst från länder utanför Europa att skaffa sig en utkomst här. Reglerna för vem som är välkommen och vilka som inte är det är stränga. De drabbar också personer som vill resa hit för att besöka sina släktingar. Min syster fick avslag på sin ansökan om turistvisum. Reglerna för turistvisum är ungefär samma som de för asyl.

Jag har upplevt krig fyra gånger. Första gången var i Irak, där min man arbetade i slutet av sjuttioalet. Jag besökte honom och minns vackra vårblommor från första besöket och krigsförberedelser från det andra. Jag kom med det sista planet från Bagdad innan kriget mot Iran bröt ut. 1985 råkade vi befinna oss i Libyen när Khadaffis hem bombades. Sedan var det kriget i Bosnien och sju år senare

besökte jag min syster i Belgrad när NATO bombade staden. Svärmor upplevde tre krig. Hon konstaterade att under första och andra världskriget visste man vem fienden var, under Balkankrigen på nittioalet var det inte så. Hon dog några år efter att vi flytt. Drygt nittio år gammal ville hon inte resa med oss och lämna sitt hemland. Hon var en god människa.

Jag har funderat över hur förmågan och sättet att uppfatta företeelser och händelser i omgivningen påverkas av hur man känner sig. När vi kom till Trelleborg var jag i kris. Det jag lade märke till och minns tydligast var stanken i tältet. Mina barn kommer ihåg att de fick så god äpplesaft.

Vi som flytt anklagas för att svika. Jag undrar ibland om det är många som liksom jag vill avskärma sig från kriget. När jag vill komma bort från dagens tillstånd, tänker jag tillbaka på min barndom. Jag tror att det är min lyckliga barndom som gjort att jag klarat av de stora påfrestningar som flykten inneburit.”

Livet går vidare

Så småningom fick både Radmila och hennes man arbete. Barnen är nu vuxna. Sonens flickvän är svenska och dottern har nyss gift sig med en man från hemlandet. Bröllopet ägde rum där, men firades senare även i Eslöv. Det blev en stor fest med många gäster. Radmila menar att det visar att familjen nu rotat sig lite i Sverige med hjälp av såväl ett brett socialt kontaktnät som den egna villan.

Huset i Bosnien finns kvar. Där bor andra människor nu. Radmila har ingen tanke på att flytta tillbaka, men det var viktigt för henne att få certifikat på att huset är deras. Hon behövde det för balansen i sitt liv.

Ateljén

I en gammal patriciervåning i centrala Lund arbetar ett tjugotal kvinnor. I de tre rummen i fil ut mot gatan sitter kvinnor och syr, tillverkar smycken, gör textiltryck och broderar. I det som en gång var salongen finns ett stort bord med plats för mönster och stora tygstycken. Där klipper man allt från gardiner till kommunala tjänsterum till prinsessklänningar och andra utklädningskläder till Lunds förskolor.

Pigkammaren har blivit datarum och i sovrummen mot gården finns kontor och plats för möten. I det stora köket finns plats för alla runt matbordet, där den gemensamma lunchen serveras. Maten lagas av kvinnorna och avspeglar ofta matkulturen i deras hemländer – många av dem är flyktingar eller andra invandrare. Jullunchen är en begivenhet jag inte gärna missar. Kyckling biryani, piroger, samosas och picklade grönsaker samsas med Janssons frestelse och inlagd sill.

I verksamheten ingår också undervisning i svenska och datakunskap, jobbsökning, vägledning och friskvård. En individuell handlingsplan upprättas för varje deltagare. Självskattning och framtidsplaner ingår i denna. Arbetet anpassas efter varje deltagares förmåga. Bemötandet präglas av respekt och engagemang.

Gemensamt för alla deltagare är att de står långt från den öppna arbetsmarknaden. De har blivit rejält tilltufsade av livets

påfrestningar. Här finns kvinnor som torterats, 'gått i väggen' eller av andra skäl gått in i en depression och behöver rehabiliteras. Här finns också kvinnor med sociala problem och elever från gymnasieskolans IV-program.

Målsättningen är att genom arbetsträning och social träning underlätta för inträdet på arbetsmarknaden samt att förbättra kunskaperna i svenska språket och data. Men det kanske viktigaste är att ge deltagarna en bättre självkänsla. Det har betydelse inte bara för dem själva och deras fortsatta möjligheter i livet utan också för deras familjer.

Här presenteras tre av dessa kvinnor och deras döttrar. Vi träffades i Ateljén där vi samtalade utifrån intervjumanualen. Döttrarna hjälpte sina mammor när orden inte räckte till. En av kvinnorna gick vidare till arbete på öppna marknaden, en har nu sjukpension och den tredje arbetar fortfarande i Ateljén.

Ateljén är en varm plats, en integrationsplattform, där människor kan 'koppla med livet' igen, som en av kvinnorna uttryckte det.

Jadranka och Sandra

Jadranka bodde förut med sin man och deras tre barn i Sarajevo i Bosnien. Familjen flydde därifrån i början av nittioalet sedan stadens belägring inletts. Den yngsta var då tio år gammal, de båda andra i tonåren. Efter ett par månader i Kroatien hos en farbror kom familjen till Sverige, som var det enda land dit de kunde få visum med sina gamla jugoslaviska pass. Men det spelade egentligen ingen roll vilket land de kom till, bara de kom bort från kriget.

Före Bosnienkriget var staden känd som en plats där den etniska bakgrunden hade mycket liten betydelse i människors umgänge med varandra. Med kriget följde en uppdelning i 'vi' och 'dom', där 'vi' bestämdes av makthavarnas etniska tillhörighet.

"... barnen lärde sig fort och vi var beroende av dom. Det är dom som måste hjälpa. Det är inte särskilt roligt... Om barnen skall tolka om man är sjuk eller så. Det var det värsta."

Den första tiden

Första året i Sverige bodde familjen i en flyktingbarack utanför Lund. Jadranka: "När vi kom först så trodde vi hela tiden att det skall vara som semester. Att vi skulle åka hem igen. Vi tänkte hela

tiden på att vi skall återvända hem. Det skall vara som det var tidigare. Men det var det aldrig”

”Allt är konstigt. Så det är inte mycket man är van vid eller känner igen.” Första tiden i ett land där man inte varit förut upptäcker man att mycket är annorlunda. Saknaden efter det som varit blir stor, och mest saknade Sandra människorna. Det enda positiva var att man flytt från kriget.

... och sedan

Efter ett år insåg familjen att det inte gick att återvända. De fick uppehållstillstånd och började rikta in sig på att leva i Sverige. Det var som om själva livet gjort ett uppehåll under det första året. Jadranka:

”Och sen efter det flyttade vi till Lund och började läsa svenska och började lite liv. Då hoppades vi hela tiden att när vi lär oss lite svenska då ska vi få jobb och börja... Men det tog lång tid. Och vi fick aldrig nåt jobb.” (Först efter åtta år fick hennes man fast arbete, men inte i det yrke han haft i Bosnien).

”... och det var bara praktik, hela tiden praktik. Det var ganska irriterande... Och det var tungt jobb, putsa fönstret och piska mattorna och flytta möbler. Jag tror att jag har skadat mej ganska mycket på detta jobbet. Det var kallt och vinter och det var svårt att hitta adresser. Men samtidigt det var roligt med arbetskamrater och då skrattade vi.”

Jadranka var hemmafru i Bosnien, där hon gått i grundskola. Här läste hon svenska i ungefär två år och hade samtidigt olika praktikarbeten i kommunal regi. Under ett år gick hon på en kurs för kvinnor i Arlöv. Undervisningen tyckte Jagoda var bra, men praktikplatserna var just praktik och inte ’riktiga’ arbeten även om det ofta var tungt. De flesta arbetskamraterna var invandrare med varierande kunskaper i svenska men kommunikationen dem emellan fungerade bra ändå.

"Men när jag jobbade på Klotet, affären vid Botaniska trädgården, då lärde jag mig mycket. Det var bara svenskar."

Nytt språk - ombytta roller

"... barnen lärde sig fort och vi var beroende av dom. Det är dom som måste hjälpa. Det är inte särskilt roligt... Om barnen skall tolka om man är sjuk eller så. Det var det värsta."

Sandra upplevde detta på samma sätt: "Det blir ombytta roller." Detta skulle kunna innebära att man lär sig ta ett ansvar som man kanske senare har nytta av, men Sandra tycker inte att det är värt det. För henne var det värst när hon inte själv kunde språket så bra, för Jadranka vid läkarbesök.

"... när hon frågar, då vet jag ingenting." Jadranka brukade alltid gå på föräldramötena i skolan, men hon förstod inte mycket. Hon bara satt där och när de andra tog kaffe gjorde hon det också. När dottern sedan frågade vad som hänt och sagts, kunde Jadranka inte svara. Så dottern måste ringa en skolkamrat vars mamma också varit där.

Ateljén

Efter kursen i Arlöv började Jadranka på Komvux men drabbades av en depression och avbröt studierna. Efter sjukdomstiden började hon successivt arbeta på Ateljén, först två timmar om dagen, småningom full tid. Det kallas arbetsträning, och när vi träffades första gången återstod endast ett par veckor av hennes tid på Ateljén. Även om inte heller detta betraktas som 'riktigt' arbete, skulle Jadranka helst av allt stanna kvar där. Arbetsuppgifterna varierar och det passar henne bra.

"Ja det kan inte vara bättre. Det är bra på allt. Det är bra miljö, det är bra människor. Det som är svårt är att man inte kan stanna här. Nu ska jag få A-kassa. Och det är det hela tiden för oss, som vi vet ingenting vad ska bli. Jag vet inte vad jag ska göra efter nyår... och hur ska man vara pigg och glad? Jag är femtio år."

Relationer i förändring

”Granne från hemland, men hela dagen och jobbet är svenskar och folk från andra länder som Iran, Irak, Somalia, Kina, Latinamerika och – ja överallt. Där har jag kompisar som jag tycker mycket om.” Arbetet på Ateljén har betytt en hel del för de sociala relationerna. Där har Jadranka fått vänner som hon även träffar utanför arbetet.

När familjen först kom till Sverige var det mest svenskar, ”dom som kom till flyktingförläggningen och skulle hjälpa.” Sedan blev det mera blandat. På Jadrankas praktikarbeten var ju de flesta invandrare. Hon tycker hon har tillräcklig kontakt med såväl svenskar som människor från andra kulturer.

"...alltså man lär sej språket, sen är det lättare att umgås med svenskar sen med andra människor också. Jag skulle vilja ha vänner från helt andra länder också." Språket har stor betydelse för vilka man umgås med. Det är svårt att bli nära vän med någon som man inte kan samtala obehindrat med. Sandras bästa kompisar kommer från hemlandet, men hon umgås också med svenskar.

Förhållandet till släktingar, vänner och bekanta som bor kvar i hemlandet förändras när man inte längre delar vardagen. Det händer också att flykten betraktas som ett svek av dem som blivit kvar. Sandra har besökt Sarajevo två gånger sedan kriget. Hon kände sig inte längre hemma där.

"Jag gillade inte det. Det var annorlunda. Så jag har ingen lust att åka. Det är väldigt få (av vännerna) som bor kvar där. Dom är också annorlunda. Det är inte mycket man har gemensamt längre."

Skillnader och likheter – på väg mot integration

Med tiden vänjer man sig vid sådant som från början var konstigt och kan relatera åtminstone en del av det till företeelser i hemkulturen. Genom att ställa det ena mot det andra och jämföra blir man mera medveten om skillnaderna.

"Största skillnaden? Jag tror att det är det här individualistiska i Sverige. Man skall göra allt själv... Att det är negativt att vara beroende kanske."

Jadranka håller med Sandra om att det är det individualistiska synsättet i Sverige som utgör den största skillnaden gentemot hemkulturen där familjen har större betydelse. Det verkar som om man umgås mindre med varandra i den svenska kulturen, och så vill Jadranka och hennes dotter inte ha det. Det är överdriven individualism. Å andra sidan har Sandra numera svårt att acceptera att man i hemlandet lägger sig i andras göranden och låtanden mera än i Sverige. Sandra tycker inte heller om att många människor från det forna Jugoslavien är besatta av politik och Jadranka instämmer.

Samtidigt är Jadranka lite orolig för att barnen skall bli alltför svenska (individualistiska) i sitt sätt.

"... det är mest jag är rädd att dom kan inte umgås och vara mer tillsammans från mitt land. Så dom går varje på sitt håll."

Sandra medger att hon kanske blivit lite mer individualistisk men fortsätter: "Jag tror att barn eller ungdomar från före detta Jugoslavien tycker det är roligt att umgås. Men man tycker inte det är roligt att många gamla och även yngre från Jugoslavien gillar att lägga sej i när man skall umgås. Veta allt och styra allt... Så är det alltid när man umgås för mycket."

Med tiden förändras man, formas och omformas genom personliga upplevelser i samspel med omgivningen. "Jag var fjorton så jag skulle ändra mej i vilket fall som helst. Men eftersom jag bor här så tror jag att jag har förändrat mer, alltså i den svenska riktningen kanske. Jag tror att jag är någon slags blandning. Jag har både det svenska och det från hemlandet."

Integration är en ömsesidig process. Det innebär ett givande och ett tagande. Något får man ge avkall på, annat tar man till sig. Somligt händer liksom av sig självt.

Förhoppningar om framtiden

"... jag skulle vilja göra vissa saker efter att jag har slutat skolan. Kanske åka och jobba lite genom någon organisation, kanske också jobba här inom Röda Korset... Alltså jag vill jobba med, kanske göra nåt med invandrare och flyktingar, mest flyktingar kanske."

Sandra har sedan hon avslutade gymnasieutbildningen läst fem år vid universitetet; religion, pedagogik, Östeuropakunskap och det sista året på IMER (invandring, migration och etniska relationer).

Jadranka tänker sällan på sej själv: "Min önskan är bara barnen att dom får som dom önskar. Det är som jag tänker alltid."

Servete Sadiku och Teota

Servete kom med sin familj från Kosovo till Sverige –91. Liksom för så många andra flyktingar som kom till Sverige under nittio-talet var det kriget på Balkan som var den utlösande faktorn för Servetes familj. Den består av Servete och hennes man, dottern Teota och tre söner. Teota är äldst av barnen. Servete hade redan två bröder i Lund, därför sökte de sig till Sverige.

"Allt är annorlunda för att jag är fri, jag är inte rädd för någon. Här finns inte någon som säger 'vart skall du gå?', 'vad gör du här?', 'varför går du här?'"

Den första tiden

"Det var lite svårt för vi var lite ledsen när vi lämnade vårt hemland. Och sen det var lite svårt med språket, tills vi började skolan. Tills vi började känna någon. Man oroar sig för att man tänker hela tiden, hur skall jag lära mej? Hur skall jag prata, vad skall jag göra? Gör jag nåt fel? Hela tiden är det stressigt, kanske man vet inte hur går reglerna. Vi visste inte. Man tänker hela tiden negativt."

Men Servete erinrar sig också att de som tog emot dem på flyktingförläggningen var snälla:

"Dom försökte hela tiden hjälpa oss. Vi kunde inte prata, dom berättade vad heter den, och den. Dom var jätte, jättesnälla".

Men Servete saknade sitt hemland och det gör hon fortfarande; "Jag saknar mitt hemland hela tiden".

Dottern var då 8 år: "När vi kom hit så var det lite svårt och ensamheten tog över. Det var liksom en depression för att vi var tvungna att lämna vårt land. Vi var tvungna att fly därifrån. Det var inte någonting som vi ville. Vi bodde jättelångt borta, i Värmland. Min morbror bodde i Lund men han brukade komma och hjälpa oss."

Och sedan...

Småningom lägger man märke till flera företeelser som är annorlunda här i jämförelse med hemlandet. En del är positivt, en del är negativt och annat är helt enkelt annorlunda.

För Servete är det känslan av frihet som är den största skillnaden mot förut: "Allt är annorlunda för att jag är fri, jag är inte rädd för någon. Här finns inte någon som säger 'vart skall du gå?', 'vad gör du här?', 'varför går du här?'

I hemlandet var det svårt och tog lång tid att få dokument av olika slag utfärdade. Här kan man exempelvis kontakta Skattemyndigheten för att få personbevis. "Här det är mycket lätt. Här du kan ringa och säga det. Man kan klara sig på telefon med mycket som man behöver."

Teota har funderat över hur människor betar sig gentemot varandra: "Människorna, mellan varandra tror jag, dom var inte som vi. Dom var mycket kallare mot varandra. Därnere i Kosovo vi är mer så vi pratar med vem som helst typ alltså. Om vi ser en människa som inte hittar, så erbjuder vi oss själva och går fram och säger vill du ha hjälp? Men här är det mera att vi skulle gå till dom och fråga. Liksom det var vi som skulle söka hjälp.

Och det här med barn och föräldrar, barn och föräldrarelationen, jag tycker vi har mer respekt än vad dom har här i Sverige. Vi är mer så att vi respekterar våra föräldrar. Det gör dom flesta barn, alla barn, men jag tycker att vi gör det mer. Det handlar om uppfostran."

Mamma Servete håller med: "Ja, våra barn har mer respekt. Men jag kan inte säga för alla. Vi pratar för oss, vad vi tycker."

Teota har lagt märke till att kvinnor i Sverige har större frihet: "Därnere är det mest så att tjejerna dom skall vara lite lugnare än här i Sverige. Vi har en frihet men inte så riktigt, typ som man skulle vilja ha. Ingen är typ nöjd med sin frihet men ändå. Jag har insett här att en kvinna kan ha mer frihet. Det är både positivt och negativt. För att jag tycker att om man har så mycket frihet så kan man göra saker som man ångrar sedan. Men om man har för lite frihet, så kanske man ångrar varför man inte gjorde något."

Språket

Barnen lär sig i allmänhet språket fortare än sina föräldrar och får därmed hjälpa dessa med kontakter i samhället. De får ett ansvar för familjen som de sannolikt inte skulle ha haft i hemlandet.

Teota: "Det har varit precis så. Vi barn har lärt oss jättefort. Så har vi hjälpt till med typ papper som har kommit och vi har tolkat det. Men sen har det blivit svårt också, för även om vi pratar vårt språk hemma så har vi tappat lite vårt modersmål. Så det blir svårt när man skall förklara något man inte kan det albanska ordet för. När man är liten lär man sig inte alla orden, det kommer ju med åren och när man går i skolan så lär man svårare ord. Och vet man inte några ord på albanska, så säger man ett svenskt ord och vad heter det på albanska? Kan inte dom det svenska ordet så blir det stopp där. Ibland så vill man ju ha hjälp. Frågor om samhället och sånt, men dom förstår ju inte vad vi menar. Det blir svårt att förklara det på albanska i och med att vi tappat det språket lite."

Teota har haft hemspråksundervisning som hon tycker har fungerat i grundskolan. I gymnasiet blev det mera som en upprepning, så hon slutade. Föräldrarna fyller också en funktion som hemspråkslärare genom att de kan förklara albanska ord i teve och tidningar som barnen inte förstår. Omvänt frågar Servete sina barn om ord som hon hört på arbetet och inte riktigt förstår.

Syateljén

Sedan familjen flyttat till Lund började Servete läsa svenska för invandrare. Fyra timmars undervisning och studier kompletterades med lika mycket praktik på Syateljén. Ett syfte med praktiken var att träna svenska vilket var svårt ibland eftersom de flesta kom från andra länder och ännu inte behärskade svenskan. Men det var två år av mycket glädje.

”Jag var jättenöjd och jag var trygg här. Jag var trygg för att jag träffade med olika människor. Och kände mej stolt för att jag jobbade, jag kopplade med livet. Jag lärde mej i skolan, den var mycket bra. Och sen praktik här och jag träffade olika nationaliteter. Man kan säga att jag gör någonting och träffar olika nationaliteter och man lär sej någonting. Vi pratade och vi hade jätteroligt. Jag har många väninnor som jobbade tillsammans här. Jag har tre, fyra som vi umgås med fortfarande.”

Dottern märkte också att mamma blev glad under den här tiden. Hon liksom flera av de andra kvinnornas barn brukade ibland hälsa på där. ”Jag märkte faktiskt det för varje gång hon kom hem. Jag känner också några andra som har jobbat här. Varje gång dom träffas så är det Syateljén det handlar om. Så pratar dom om gamla tider när vi gjorde si och så och sydde till daghem, prinsessklänningarna och allt det här. Många har fått jättemycket i sej, jättemycket liv, av det här. Jag tycker det är bra att det är blandat, både svenskar och invandrare. Dom får typ mer hjälp av alla språken, jag tror man lär sej bättre av det. Så hör man ett ord och så översätter man det direkt. Så får man det. Jag tycker man skall använda det i en mening.”

Man lär sig nya ord i ett sammanhang och då går det lättare.

Integrationens villkor

Efter tiden på Syateljén fick Servete arbete som sömmerska. Det är ett yrke hon trivs med och som hon arbetat i även tidigare. Men Servete vill lära sig mer svenska. Hon menar att om man kan språket kan

man vara med i samhället. Servete går inte så ofta på föräldramöten i skolan som hon skulle göra om hon behärskade språket bättre. "För mej är språket viktigt, jag har lite svårt. Jag förstår inte riktigt bra. Jag förstår, men jag kan inte prata."

Dottern Teota menar att bristerna i språket påverkar mammas självförtroende: "Jag tror att hon inte gör det för att hon tror att hon skall göra nåt fel. Att hon inte skall kunna svara på några frågor eller vara med om dom skall bestämma någonting. Hon kanske inte förstår om hon skall säga ja eller nej."

Migration innebär alltid, mer eller mindre, påfrestningar för självkänsla och självförtroende. Tryggheten i det sociala nätverket har man lämnat bakom sig, man har ännu ingen given plats i det främmande samhället och framtiden är oviss. Men så kanske man klarar av något av det man oroat sig för och det känns som om man fått lite fast mark under fötterna. Det behöver man för att kunna gå vidare. Teota berättar:

"Jo det var så att vi skulle ha ett slags kabaré på skolavslutningen i tredje klass. Så när det var min tur att gå fram, så blev jag helt stum, jag glömde allt. Men ändå jag tänkte nej, jag måste klara det här, därför jag är också människa. Vi är likadana ju, så jag började säga mina repliker och jag började sjunga så allt blev ju perfekt. När jag gick av scenen så var det en sån lättnad. Så tänkte jag, ja men jag kan också, bara om jag vill. Det var då jag kände att ja, jag kommer att klara livet här i Sverige."

Ana och Gabriella

Ana kom med sin familj från Latinamerika som politisk flykting i slutet av åttiotalet. Hon och hennes man har fyra barn; de tre äldsta var då i tonåren, Gabriella tre och ett halvt. Mötet med polisen var svårt. Med sina erfarenheter från hemlandet kunde inte Ana lita på poliser.

"Vi aldrig tänker att flytta utomlands. Men det blir svårt sen, vi måste fly."

Den första tiden

"Jag saknade min familia, mitt jobb, min ekonomi, mina vänner."

Den första tiden innebar för dem som för många andra flyktingar ett kringflyttande mellan olika förläggningar. Saknaden efter det man tvingats lämna var stor. Sedan de fått uppehållstillstånd valde de att bo på Öland, där de först placerats efter ankomsten till Sverige.

"Och vi började kämpa. Här i Sverige hela min familia börjar jobba tidigare. Vi talade inte svenska men vi arbetade i alla fall."

Mannen knackade dörr och erbjöd sin arbetskraft. Helst hade han velat arbeta på tryckeri, eftersom familjen haft ett sådant i hemlandet och det var hans yrke. Men han var redo att ta vadhelst som erbjöds; städa, måla, tapetsera. Ana bakade piroger och sålde på stranden.

"Många från hemlandet tittade konstigt på mej. Varför säljer du piroger? Socialen skall hjälpa dej."

Familjen var fast besluten att klara sig själv. Ana berättar småskrattade att med tiden kände alla hennes man eftersom han så idogt sökte arbete. Detta ledde till att han fick arbete som allt i allo på biblioteket, där han också ordnade böcker och tidningar och på så vis fick göra något med anknytning till sitt gamla yrke. Under sommaren jobbade han extra på en camping efter arbetet på biblioteket. Så småningom ordnade bibliotekarien beställningar på piroger till Ana när man hade möten på biblioteket, teatern eller i kyrkan. Sönerna gick i skolan men på kvällarna städade de på lasarettet.

...och sedan

Åren går och de äldre barnen utbildade sig och flyttade hemifrån. Ana besökte sin äldsta dotter i Lund.

”När jag kommer till henne, jag börjar känna mej så dålig. Jag kunde inte andas, och jag ligger på lasarett två veckor. Och det var en läkare, jättefin, som sa att ja, jag vill kontrollera dej men då måste du flytta till Lund.”

Eftersom det dessutom börjat bli svårt att få arbete på Öland, flyttade familjen till dottern i Lund. Några månader senare fick de en egen lägenhet. De hade sparat pengar så de skulle ha till hyran om de inte genast fick arbete. Anas man fick redan efter några veckor arbete på öppna marknaden och Ana började på Ateljén.

Språksvårigheter

”På Öland var det kurser för oss invandrare, men alla pratar och bråkar med varandra. Från Polen, från Iran, Irak, jag orkade inte gå till skolan. Och sedan jag gick till en kurs, och sedan jag började prata svenska. Men det fanns en svensk flicka, hon skrattade ho, ho, ho. Jag lovade mig själv att aldrig mer tala svenska. Jag vågade inte säga ett ord.”

Sönerna hade lärt sig lite engelska i skolan, resten av familjen talade endast spanska när de kom till Sverige. Liksom i många andra

invandrarfamiljer lärde sig barnen snabbt svenska, medan det var betydligt svårare för föräldrarna. Men det var inte lätt för barnen heller.

”Det var svårt. I början var det svårt för mej, när jag var liten och skulle ut och leka. Så sa min mamma: ut och lek med barnen! Och då var det nej jag vill inte, jag förstår inte vad dom säger. Nej, ut och lek, du måste kunna klara av detta.”

Ana ville inte att dottern skulle vara isolerad. Till en början ville inte de andra barnen leka med henne, dels förstod de inte vad hon sade, dels var hon minst av barnen i det området. Men så småningom accepterades hon och då var det inga problem. Sedan 'tappade' Gabriella spanskan eftersom hon tillbringade långa dagar hos sin svenska dagmamma medan mamma och pappa arbetade.

”Och då var det bara svenska jag hade kontakt med. Jag kunde ingen spanska överhuvudtaget fram till jag var sex, åtta år. Jag förstod spanska men jag kunde inte prata det. Mina syskon fick lyssna på vad jag sa och översätta till min mamma och pappa. ”Det var ju inte heller bra, föräldrarna måste ju kunna kommunicera direkt till sitt barn. ”Men sedan vi började. Gabriella, du måste börja prata spanska. Jag förstår inte vad du menar. Det blir så lite kaos.” Det tog sin tid och var lite svårt men det gick.

Livet tar en ny början

Inte förrän Ana fick arbete på Ateljén för några år sedan började hon tala svenska igen. ”Och när jag kommer till Ateljén, min man pratade här och jag tittade på. Och sedan, när jag talade varje dag, jag klarade mej lite grann. Och dom förklarade och jag skriver och titta på lexikon och sedan pratar jag. Men jag förstår inte så mycket, jag pratar sådan dålig svenska. Men jag kan förklara mej till läkare, till affärer, till jobbet. Det räcker, tycker jag.

Jag är inte längre rädd för att tala svenska. Många gånger pratar jag för mycket. Och jag lär mig hela tiden nya ord genom att lyssna, skriva upp ord som jag inte förstår. Sedan tittar jag i lexikonet som jag kallar min lilla kompis eller frågar de svenska damerna på

Ateljén. Dom förstår och jag är mycket tacksam med dom och mina kamrater, dom är jättesnälla.”

Men den första tiden var inte lätt: ”När jag kommer till Ateljén jag förstår ingenting, därför att här arbetar många flickor. Några kommer från Iran, dom pratar bara iranska och jag blir så rädd därför att jag vill prata svenska men dom pratar inte. Jag känner mej mycket dålig, min hjärta funkade inte så bra och jag blir så arg, jag blir så trött. Men sedan jag tänker, nej, jag måste tänka positivt! Kanske i morgon jag är död, idag jag måste leva. Det spelar ingen roll att hjärtat klappar mycket. Och sedan jag börjar prata med en flicka, hon kommer från Somalia tror jag. Hon heter Lucy, hon pratar franska och sedan vi pratar lite, jag visste några ord. Och jag förklara henne, vet du, jag tycker mycket om att vi måste skratta. Vi måste berätta någon rolig, och hon sa ja det är sant, vi skall börja.”

De andra undrade varför Lucy och Ana skrattar och Ana uppmanar också dem att tänka positivt. Själv hade hon ofta ont i huvudet, men det fanns andra sidor av livet som fungerade bra. Förut när Ana varit ensam hemma och inte haft någon att tala med under dagarna kom tankarna kring varför hon kommit till Sverige. Hon började städa, men det orkade inte hjärtat med.

”Jag kan inte städa, jag kan inte prata med någon och jag känner mej så orolig. Därför jag vill inte sova. Jag tänker när jag sover jag dör.”

Även om Ana många gånger känner sig dålig och äter tretton tabletter om dagen för att hålla blodtryck, kolesterol och diabetes under kontroll, så har arbetet på Ateljén inneburit att livet tagit en ny och positiv vändning. Dottern bekräftar att det var så:

”Ja, hon såg mycket gladare ut, hon såg friskare ut. Innan så var hon lite så där smått tjurig. Nu känns det mycket, mycket bättre.”

Borta blir hemma

Mår man rimligt bra och trivs med sig själv, är det också lättare att hantera möten med andra människor.

”Jag känner mej så hemma här. Därför säger jag alltid, välkommen när du vill och lämna problemen utanför. Och vi skrattar, vi äter tillsammans, vi lagar mat tillsammans. Dom är jätteglada när dom kommer hos mej. Och alltid dom ropar på mej hej Ana när dom korsar vägen och kommer till mej.”

”Mina kompisar dom tycker att det är jättehärligt hemma. Och då är det alltid min mamma dom vill snacka med. Dom sitter och snackar, killar och tjejer det spelar ingen roll. Dom sitter alltid och snackar med min mamma. Dom tycker hon är jättetrevlig. I skolan ibland, jamen har du träffat Gabriellas mamma, hon är jätteball. Hon är jättecool. Sitter man där och ni snackar om min mamma det vet ni va? Ja men hon jättekul, hon är jätterolig. Det är så.”

När Ana själv växte upp var det mycket som hon inte kunde fråga sin mamma om, utan vände sig till en granne eller kompisar. Hon bestämde sig för att hennes egna barn skulle få veta allt man behöver eftersom det blir bättre kontakt mellan föräldrar och barn då. Så Gabriella är välinformerad om sex och samlevnadsfrågor och kan förklara för sina kompisar sådant som de inte vill tala med sina föräldrar om. De förundras över hennes kunskaper om sådant hon inte har egen erfarenhet av. Kan inte Gabriella svara på deras frågor kan de vända sig till Ana.

Gabriellas pojkvän kommer också från Latinamerika och har varit i Sverige ungefär lika länge som Gabriella. ”Vi har samma bakgrund nästan. Då har man något gemensamt kanske. Jag tror nog det skulle funka bra med någon annan, alltså med en svensk. Men just med min pojkvän har jag att vi har samma, vi har fått lära samma saker hemma. När vi är hemma är det spanska som gäller. Men vi pratar ju svenska också. Med dom andra, för att det är lättare för oss att kommunicera, än vad det är på spanska.”

Kultur och integration

”Och om svenskar respekterar mej, jag ska respektera dom.”

Ana tycker efter snart femton år i Sverige att det inte är så stora kulturskillnader. Men hon har svårt att förstå varför svenskar är lite

kallare. Annars menar hon att eftersom hon bor i Sverige, måste hon acceptera allt. En sak i den chilenska kulturen som hon inte längre kan acceptera är när folk luras för att de tycker det är roligt. Å andra sidan:

”Men jag vet inte hur det funkar nu i hemlandet. Men i februari jag skall resa dit, och vi ska se vad händer då. Ja kanske jag tittar och jag ser olika saker. Men i Sverige jag känner mej som hem.”

Anas syn på respekt som något ömsesidigt avspeglas i hennes resonemang kring barnens fostran och förtroende för deras förmåga att ta ansvar för sina liv. Många invandrarföräldrar är oroliga för att deras barn skall bli alltför svenska i sitt sätt att vara, men det bekymrar inte Ana. ”Jag blir inte orolig därför att dom lärde mycket, dom kan stoppa sej själv. Dom måste ta sina egna vägar. Jag kan inte tvinga dom att ta bara en väg. Dom väljer sina kompisar.”

Gabriella känner många som har problem med sin ’svenskhets’ i förhållande till föräldrarna, men menar att det gäller andra kulturer som kanske skiljer sig mer från den svenska. ”men jag har inte tagit efter alls så mycket. Jag bor ju självklart här i Sverige, och då är det ju så att jag har mina sedvänjor och sånt och det tillhör Sverige. Vi firar midsommarafton precis som alla andra svenska familjer gör. Jag tycker inte dom skall vara oroliga för det. Och det är dom ju inte heller för att det har dom inte visat. Jag har valt rätt kompisar om man säger så.”

Ana är stolt över sina barn, de är så duktiga och skötsamma. Den äldsta dottern arbetar som undersköterska, är gift och har en liten son. Hennes man är flykting från en annan del av världen. Äldste sonen bor med fru och tre barn i en mellansvensk stad, där han bl a arbetar som kock. Den andre sonen är också gift. När han inte lyckades få arbete i sitt yrke, började han städa och avancerade snabbt till chef för hela regionen. Gabriella går fortfarande i skolan, men har två extraknäck på fritiden.

Milan

Milan kom till Sverige från Jugoslavien som anknytningsinvandrare på åttiotalet, nitton år gammal. Han hade tidigare bott här under två år, då han gick i högstadiet. Milans mamma kom som arbetskraftsinvandrare till Småland på sextioalet, hitlockad av sin man som redan varit här en tid. Milan stannade hos mormor och morfar i den lilla byn. Milan berättade och jag skrev. Intervjumanualen hade han fått i förväg.

"I Jugoslavien accepterade jag saker som de var, tog allting för givet och jag hade min plats i tillvaron. Här är jag fortfarande iakttagare och har hela tiden distans till saker och företeelser. Numera är det så också i förhållande till hemlandet."

"Där fanns en känsla av frihet, hela byn var lekplats för oss barn, mina vänner och kusiner. Släktingar får man, vänner väljer man. Jag var duktig i skolan. Mina föräldrar och småsyskon kom på semester varje sommar, och när jag var tolv år följde jag med till Sverige. Jag gick i en vanlig skolklass och fick några extra timmar svenska. Det var brutalt men man lär sig snabbt. Hemspråksundervisningen gick jag motvilligt till Jag blev mobbad i skolan, så efter två år stannade jag kvar hos mormor och morfar efter sommarlovet. Så småningom började jag i gymnasiet i staden, där jag var inackorderad under terminerna. Undervisningen hade pedagogisk inriktning och det var meningen att jag skulle bli lärare. Men aga tilltalade mej inte, jag hade mycket frånvaro och betygen blev inte så bra. Efter militärtjänsten flyttade jag till Sverige och fick uppehållstillstånd genom att föräldrarna redan bodde här.

Med rötter i fjärran land

Morfar var den viktigaste personen för mej och jag dyrkade honom. Mormor var hundra procent snäll och undfallande i förhållande till morfar. Hon dog i leukemi när jag var sjutton år. Då slutade den lyckliga barndomen.

Den första tiden i Sverige förundrades jag över hur ordnat och rent allt var. Nu förstår jag att det har att göra med Plan- och bygglagen. Jag ville bli en del av det där, det var ju så fint, som en stor julgran. Men jag tyckte folk var promiskuösa. Till temperamentet uppfattade jag dem som återhållsamma. Medan vi blir vansinniga och vill döda, blir de ledsna och förbannade. Jag undrade över i princip allt och ville veta så mycket som möjligt om mekanismerna bakom. Det var antagligen därför jag så småningom hamnade på juristlinjen.

I Jugoslavien accepterade jag saker som de var, tog allting för givet och jag hade min plats i tillvaron. Här är jag fortfarande iakttagare och har hela tiden distans till saker och företeelser. Numera är det så också i förhållande till hemlandet. I början saknade jag mycket mina gamla kompisar och livet där.

Under de första åren var jag ändå ganska optimistisk, sedan har jag blivit alltmer pessimistisk. I början arbetade jag som tolk och ytbehandlare. Tillsammans med andra unga frustrerade jugoslaver gick vi ut och stötte på frustrerad svensk underklass. De skrek 'åk hem jävla blatte' och så var slagsmålet igång. Vi visste att provokationer skulle komma. Nu har gränserna flyttats och våldet är oprovocerat. Vi såg oss själva som 'vi som är här för att göra skitjobbet'. Så läste jag på Komvux för att få behörighet till högskolan och började på juridikstudier.

Det var under juristutbildningen som jag fattade hur Sverige fungerar. Jag såg en ankdamn. Ytan är ju så imponerande men när jag trängde bakom den förlorade jag respekten. Jag blev besviken. Egentligen är det rätt godtyckligt här med en handfull människor som bestämmer. Det är folk från svenskt näringsliv, LO och socialdemokraterna.

Det behövs mera integration och inte assimilation. Och det behövs mindre av dumhet och strategiskt, läs kortsiktigt, tänkande som är inriktat på att vinna nästa val. För att uppnå integration är enda lösningen att stoppa diskrimineringen. Det behövs andra lagar och en annan politisk vilja. De som diskriminerar skall kunna dömas att betala kännbara skadestånd. Facket medverkar grovt till diskrimineringen. Tyvärr skulle det innebära att den svenska modellen raseras. Den är inte bra för de främmande elementen.

Folk måste få hopp om framtiden, de måste veta att de kan påverka sina liv. En part dikterar villkoren, den andra bestraffas om han inte uppfyller dem. Rättsäkerheten är ett skämt. När man inte kan få rätt via domstolarna hittar man sina egna regler.

Här är man inte ansvarig när man är full, det är man i hemlandet. Etiken är protestantisk och kapitalistisk med vinstsyftet som överordnat. Där är det personlig ära och status som betyder mest. Det påverkar hur man förhandlar om saker, här går allt städat till. Det handlar bara om affärer, må bäste man vinna. Där finns en viss prutmän och man bjuder gärna någon på middag för att fjäska lite. Jag har svårt att acceptera att jag inte vet hur jag skall bråka med folk. Jag har svårt att klara av en förhandlingssituation eftersom motståndaren inte öppet visar intressekonflikten.

När det gäller affärer tycker jag Sverige är juste. Men, som sagt, jag vet inte hur jag skall handskas med en undflyende motståndare. Det sättet gäller nog generellt för de germanska folken. När svenskar är välvilligt inställda är det utmärkt och samarbetet för det mesta okej. Det är skönt att slippa serbers och andras känslomässighet. Affärsmässigheten har jag tagit till mig. När man skall uppnå något frågar man sig hur man når dit och skippar känslomässigheten. Då tappar man inte strukturen. Jag föredrar punktlighet men gärna med akademisk kvart.

Idag måste man vara taktisk på arbetsplatserna. Mycket är knutet till arbetet. Jag har fått kompisar genom arbetet, men de försvinner när man slutar. Man glider från varandra.

Min hemkultur är raserad. De nya länderna i det forna Jugoslavien är ett skämt. Pengar spelar nu stor roll i umgänget och bestämmer vilka man umgås med. I övrigt kan jag inte uttala mig så mycket, eftersom jag tappat kontakten och inte varit där på tio år."

Gül

Gül kom som flykting från Turkiet via Tyskland för drygt tjugofem år sedan. Hon var då minderårig men redan bortgift med en man som kommit till Sverige några månader tidigare. Gül berättade sin historia och jag skrev.

"Ömsesidig respekt är nödvändig, liksom omsorg om varandra. Mycket av främlingsfientligheten, som är ömsesidig, har med okunskap att göra. Rädslan för det främmande."

"Jag föddes i en liten by i sydöstra Turkiet, där man talar kurdiska. Jag tillhör en kristen minoritet. Redan vid tretton års ålder blev jag bortgift. Giftermålet hade planerats av släkten och jag blev inte ens tillfrågad. Det var fruktansvärt. Som liten flicka har man sina drömmar. Jag visste ingenting om sexualitet. Min man var vuxen. Det var han som kom till Sverige först, jag kom efter tre månader. Jag hade arbetat hos en farbror i Tyskland och passade hans barn. Min man hade hört att det var lättare att få stanna i Sverige om man hade familj.

Vi kom till Södertälje dit de flesta av oss kom. Jag åkte ensam med buss från Tyskland. Ingen mötte mig vid hållplatsen där jag skulle stiga av. Det var sent på kvällen och alldeles mörkt. Chauffören var jättehygglig och hjälpte mig att ringa efter min man, som hade fixat en liten lägenhet, en etta. Det var mitt fängelse i Sverige. Jag kände mig verkligen fångslad. Vi bodde där kanske ett halvår. Efter tre månader kom mina föräldrar och tre småsyskon. Alla bodde vi i denna etta med kokvrå. Det var självklart att man skulle hjälpas åt,

alla vi asylsökande. Jag flyttades sedan till en flyktingförläggning utanför Uppsala tillsammans med min man. Mina föräldrar kom så småningom till en förläggning i Skåne, medan min man och jag flyttades till Västmanland. Det dröjde ett år tills jag såg mamma och pappa igen.

På förläggningen gick jag i skola, där jag fick börja i åttan. Det var jättestort avstånd kunskapsmässigt mellan mig och de andra flickorna, men det var ändå kul att gå i skolan. Det hade varit min dröm att få gå i skolan. Visserligen är skolan obligatorisk även i Turkiet, men många skickar inte sina döttrar dit. Dels tycker många inte att flickor behöver gå i skolan, dels är de rädda att döttrarna skall råka illa ut (exempelvis bli bortrövade och tvångskonverterade).

Vi kom sedan till en mindre kommun i trakten, vilket jag var glad för. Min man hade hellre flyttat till den större kommunen, dit många av männen på förläggningen flyttades. De intresserade sig för svenska tjejer, och jag trodde inte det skulle vara bra för vårt äktenskap om han umgicks för mycket med dem. När jag nu tänker tillbaka på den tiden inser jag att jag måste ha varit ganska mogen för mina femton år. Vi är fortfarande gifta och tre barn har vi fått. Det gäller att ha vilja och se möjligheterna och inte begränsningarna, men det har inte varit bekymmerslöst.

Jag fortsatte i skolan, där min lärare blev god man för mig eftersom jag var minderårig. Efter en tid flyttade vi till Skåne. Redan efter drygt ett år i Sverige började jag tolka. När jag läste svenska för invandrare var jag gravid med första barnet. Två lärare kom hem och övertalade mig att fortsätta på Komvux medan jag ammade. Vi flyttade sedan och jag började på folkhögskolan och läste in gymnasiekompetensen. Efter ett missfall blev jag gravid med andra barnet. Då hade jag redan sökt till socialhögskolan. Det var lite motstånd från man och familj mot detta, men jag hade bestämt mig. Jag var faktiskt stark då. Svärmor ha alltid funnits med i hushållet och där har jag inget val. Så är det bara.

Det blev komplikationer med mitt andra barn, som föddes med flera handikapp. Jag fick uppskov med studierna ett år och blev gravid igen, vilket inte var planerat. När barnet var nio månader, började jag läsa på högskolan. Det var inte det lättaste med tre små barn, men har man vilja så kämpar man vidare. Det var särskilt svårt med ett handikappat barn. Under flera år reste jag varje dag till Lund för att barnet skulle få träning och behandling.

Jag tog min examen och började som vikarierande socialsekreterare. Sedan drygt femton år har jag haft fast anställning. Jag började på

tältlägret och har sedan arbetat med flyktingar på båtar, förläggningar och slussar. Det är ett jobb i alla fall. Men man måste vara klar över sina känslor när man arbetar med människor som är i samma situation som man själv varit en gång. Så att man inte överför negativa känslor och upplevelser. Man får inte favorisera en viss grupp och strunta i en annan. Det är lätt hänt när man talar samma språk. Men jag tycker att jag har lyckats.

Ibland tycker man att man tillhör den ena sidan, ibland den andra och ibland båda. Man tar det som passar en bäst utifrån de erfarenheter man skaffat sig. Jag vill att min dotter skall välja sin partner själv, men inte att hon skall flaxa runt. Hon studerar nu på högskolan. Liksom så många andra studenter idag har hon sökt och studerat utomlands.

Det är inte bara upp till samhället att integrera, man måste också försöka själv. Samtidigt måste man bli väl bemött. Svenska myndigheter är alltför omhändertagande. Till sist behöver man inte ta ansvar själv. Ömsesidig respekt är nödvändig, liksom omsorg om varandra. Mycket av främlingsfientligheten, som är ömsesidig, har med okunskap att göra. Rädslan för det främmande.

En bit av mitt liv finns inte med annat än i mina tankar. Det finns inga fotografier. Jag reste tillbaka till Turkiet för att 'göra upp med det förflutna'. Jag kände otrygghet och kommer aldrig att flytta tillbaka. Här är jag trygg och det är här som jag känner mig hemma.

När man tänker tillbaka jämför man gärna hur det var där och hur det är här. Där hade vi så mycket mark och betalade ingen skatt för huset. Jag minns när jag plockade vindruvor med mamma och jag minns vattenmelonerna. De sista åren bodde vi i Istanbul, men besökte farmor i byn. Jag kommer ihåg att jag ville ha "helva" (konfekt) hos henne, men det fanns inte. Varför minns man vissa saker och inte andra?

Jag umgås mycket med familjen och även med några svenska arbetskamrater på fritiden. Men det har varit jättesvårt att få svenska vänner."

Vera och hennes dotter

Vera kom med sin man och deras två barn från Makedonien till Sverige som arbetskraftsinvandrare på sextiotalet. Under intervjusamtalet tolkade Veras dotter för sin mamma. Berättelsen har kortats av utrymmesskäl.

”Vad som ofta missas i det här integrationspratet är att människor är på väg någonstans. Målet skall vara att finna sin plats i det nya samhället.”

Var är hemma?

”När jag kom var allting oklart, även klimatet. Det kändes främmande och jag saknade Makedonien. Det som var positivt var att jag kände mig väldigt vänligt bemött, i affärerna, det lade jag märke till. Det var mycket positivt. Även på fabriken fick jag bra bemötande. Jag fick förklarat för mig och jag kände mig som en av dom.

Jag bestämde jag mig ganska snart för att det var här jag skulle bo. Men det tog tid tills jag vande mej vid seder och bruk, det är inte som hos oss. Med tiden anpassar man sej. Jag märkte inte så mycket skillnaden i matkultur eftersom jag lagade maten själv. Men det fanns inte paprika här och det saknade jag. Jag bakade brödet själv. Brödet här i Sverige tycker jag inte om. Annars har jag vant mig vid livet här och när jag åker tillbaka så är jag inte van vid det folket

längre och inte vid dom värderingar som dom står för. Och dom ser oss annorlunda också, därnere.

Förhållandet till slakten i Makedonien är inte detsamma som förut. Vi har glidit ifrån varandra De lever i sin värld och vi i vår. Med tiden så tunnas tråden av med dom som är där, eftersom man förändras När vi kommer dit ser de inte på oss med blida ögon. Materiell status är viktig för dem och de är lite avundsjuka. Skulle man säga någonting bra om det här landet så uppfattas det som högfärd.

Men de som är här har ju levt under samma villkor och då blir det vi som hör ihop på något sätt. Att man har bara varandra här i detta landet, och man håller fast vid den kontakten. Och det omvända när man åker ner till Makedonien på semester och träffar någon härifrån, så står den en närmare än de vänner som man tidigare har haft där nere. Vi förstår varandra lättare vi som är härifrån. Vi har likartade uppfattningar. Vi har samma språk. Vi har varit här under lång tid.

Jag har träffat många nya människor i Sverige, många landsmän också. Efter trettiofyra år i Sverige känner jag mig mer hemma här. Jag har ett bra socialt liv här. Halva mitt liv har jag levt i detta land. Jag vill inte flytta tillbaka. Dessutom finns barnen här.

Men allt vänjer man sig inte vid. En omvälvande händelse var när dottern flyttade hemifrån för det var inte någonting som jag har varit van vid att man gör i hemlandet. Det är någonting nytt, och det var lite konstigt att ta till sig det. Det tog tid.

Språkets betydelse

Vad jag tycker är synd är att jag inte har lärt mig språket tillräckligt bra för att få det mesta ut av att vara här. Vi har haft en massa jugoslaver eller makedonier runtomkring oss och då blir språket lidande. Så jag har problem när jag skall gå till doktorn eller när jag skall läsa mera komplicerade saker. Jag kan själv ta mej fram på lite enklare ställen som affärer och så, men inte där det krävs mer språkliga kunskaper. Det saknas alltid något, och när jag tittar på en

film så läser jag texten. Men ibland förstår jag inte alla orden och då blir det ett hopp i sammanhanget.

Det är ju så att barnen lär sig språket mycket fortare. Det enda jag kunde från början var 'hej'. Vart jag än gick hade jag någon med mig som skulle tolka och översätta. Med tiden så blev det mer och mer min dotter som följde med eftersom hon var äldst av barnen. Med hjälp av henne har vi köpt ett hus och gjort mycket annat. Hon har hjälpt till vid läkarbesök och vid kontakter med myndigheter, kontraktskrivning, att reda ut försäkringsfrågor i samband med arbetsskador. Dom viktigare delarna kan man säga, inte för vardagsbehov.

I Makedonien hade de inte haft ansvaret för den vuxne som de har haft här. De hade fått hjälpa till hemma och kanske arbetat tillsammans med föräldrarna för överlevnaden, för att få ekonomin att gå runt. Det är naturligt att barnen bidrar till familjens försörjning om de har arbete och bor hemma. När vi kom hit hade vi ingenting, så vi fick börja från noll. Mitt mål var att arbeta så mycket som möjligt för att skaffa hem så mycket pengar som möjligt. Därför var skolan inte så viktig för mej som arbetet och pengarna.

Det var min bror som hjälpte oss att komma till Sverige. Han räckte ut handen och tog oss hit och hjälpte oss mycket i början. Han var vår brobyggare då. Vi hade också en bekant till familjen som var gift med en svensk kvinna, som kunde lite makedonska. Hon hjälpte till vid många tillfällen i det första skedet. Men med tiden så lärde barnen språket och de förstod också samhället bättre och kunde läsa sig till saker och ting. Då övertog de rollen som brobyggare.

Till en början hade jag många svenska vänner genom arbetet. Dom hjälpte oss in i arbetet och i samhället. Vi fick bäddsoffor, vi fick hjälp av dom eftersom vi inte hade någonting. Då utvecklade jag också språket, men sedan gick fabriken i konkurs och vi blev tvungna att flytta till en annan stad. Jag hamnade på en arbetsplats bland landsmän och språket försvann. Det sociala nätverket ändrades och vi började umgås mer med dom. Så ser det ut idag, att vi har stort umgänge men mest med landsmän.

Jag har fått mycket lite undervisning i svenska. Som jag sade förut, barnen var små, och det var viktigt att köpa vad som var

nödvändigt i ett hem och ge barnen en bra grund. Jag har gått i den mån som det har varit möjligt. Jag lärde mig inte så mycket på svenskundervisningen för där lär man sig t ex 'mitt hus' genom att titta på en bild och lära ett ord. Allt det andra som jag lärt mig har jag lärt mig i affärer och i relationer till andra människor. Man lär sig genom kommunikation. Men hade jag gått mer på undervisningen hade jag säkert lärt mig mer.

I väldigt många situationer, i viktiga kontakter, har det varit ett hinder att jag inte har kunnat språket ordentligt. Går man med tolk, så vet man inte om ordet förvrängs eller används annorlunda än vad jag har avsett. Då känner jag att jag hade velat uttrycka mej bättre.

Väldigt mycket hade varit annorlunda om jag behärskat språket fullständigt. Jag hade känt mig friare och jag hade kunnat prata rakare till människor. Nu blir det att någon annan framför det jag säger och det blir från den ena till den andra och den tredje som tolkar det. Det blir ingen rak kommunikation. Jag hade förmodligen inte arbetat på Felix heller. Kan man språket så går man vidare.

Identitet i förändring

Tiden i Sverige har förändrat mej mycket. Jag känner mej friare som människa, friare i mitt sätt. Även frihet materiellt, att kunna handla vad jag vill. I hemlandet var det mera att man höll saker inom sej och mycket man inte kunde göra eftersom de ekonomiska förutsättningarna inte fanns. Pengarna har på något sätt också öppnat upp ett friare tankesätt, men inte bara pengarna. Jag är inte beroende av någon och jag kan gå vart jag vill. Där kan man inte göra det på samma sätt. Om jag hade promenerat runt ensam därnere och gjort saker som jag gör här, så hade de tyckt att jag inte var en värdig husmor. När jag reste ensam med min dotter till Makedonien, undrade släkt och vänner om min man och jag skulle skiljas. Jag gör det jag har lust att göra. Naturligtvis med respekt gentemot de andra, men det är ingen som kan förbjuda mej, det är jag som bestämmer.

Integrationens villkor

De första tre åren i Sverige arbetade jag mycket med svenskar, i glasbruket i Småland. Sedan kom vi till Eslöv och där blev samarbetet mest med landsmän. Jag har alltid arbetet med uppgifter som krävt lagarbete. Löpande band kräver också samarbete. Men de senaste tjugosex åren har det varit bland landsmän. Det blir ingen integration av det. Ibland har det funnits svenskar på fabriken men inte så många.

Jag har arbetat på glasbruk, som metallarbetare och längst med livsmedel på Felix. Det är ingen skillnad på att arbeta med landsmän eller svenskar på en arbetsplats, arbetet skulle utföras och man gjorde det man skulle. Det var varken bra eller dåligt utan det fungerade likadant oavsett vem man arbetade med. Man anpassar sig helt enkelt.

Förmännen på olika avdelningar skilde sig åt i sitt sätt genom att en del var mera diskriminerande än andra. Att bli diskriminerad är det värsta jag vet. Var det en lättare arbetsuppgift så satte de en svensk på den, och utländska arbetare på tyngre uppgifter. De kunde inte språket och kunde inte säga emot. Jag satte mej emot och protesterade och krävde att vi skulle gå till ledningen. Så gjorde jag det och fick rätt. Det borde inte finnas den typen av orättvis behandling för att en människa inte kan språket. Sådan diskriminering borde man kunna göra någonting åt på laglig väg.

Jag hade en kollega som kunde ganska lite svenska, och henne satte de alltid på de tyngsta arbetsuppgifterna. Och hon kunde inte säga så mycket. Jag kunde åtminstone så pass mycket att jag kunde säga emot. Ganska ofta hjälpte jag henne att hävda sig gentemot sin förman. Jag ryckte in när jag ansåg att något var orättvist. Och vi lyckades. Det stärkte också min självkänsla.

En gång gick maskinen sönder när vi hade vi en vikarierande förman. Han ville skicka mig till en annan avdelning och sätta sin kusindotter på min arbetsplats för att vänta in att maskinen blev lagad. För det första ville han sätta mej på uppgifter som jag enligt sjukintyg inte skulle arbeta med, för det andra hade han inte rätt att flytta mej hur som helst. Jag satte mej och sade att jag flyttar mig inte

härifrån. Då kom han med en delgivning om arbetsvägran som jag skulle skriva under. Med den lappen fick jag ta med mig en tolk i min dotters ålder till personalavdelningen. Jag ansåg för det första inte att det var rätt att han kom med lappar från personalavdelningen och facket, eftersom facket skall uppsöka mej, inte honom.

Så jag rev sönder lappen, och då sade tolken åt mej att nu gjorde du en stor tabbe. Då behövs inte du längre, sade jag till henne. Om inte vi var överens så behövdes inte hon längre. Jag fick rätt av

personalchefen att inte flytta på mej. Nästa dag kom ordinarie förmannen tillbaka och alla var väldigt avvaktande och undrade vad som skulle hända nu. Men han gick rakt fram till mej och sade tack så mycket för presenten (vi hade samlat ihop pengar till hans födelsedag) och det finns tårta i fikaummet till alla. Så han nämnde inte incidenten med arbetsvägran.

På det sättet kände jag mig stolt att jag hade fått rätt. Språket är inte alltid det viktigaste, det är viktigare att man har modet och att man vet med sig att man har rätt. I den här situationen kände jag att även om jag inte kunde språket så har jag hjärnan att tänka med, om vad som är rätt och fel. Det var viktigare just då än att jag hade språket. Jag kände mej stark den gången.

För de yngre är integrationen ett faktum eftersom de talar samma språk. För oss äldre så är språket hindret för integrationen. Jag pratar med mina grannar men det är mest hälsningsfraser och allmänna fraser. Man kommer inte nära varandra på något sätt. Det blir en barriär.

Det var annorlunda i Småland och det tror jag hade att göra med att det inte fanns så många invandrare. Det kanske också berodde på att det var den första tiden, när vi hade väldigt få saker. De kanske tyckte synd om mej. Här i Eslöv är det en större grupp och det kan upplevas som mer hotfullt. Jag hade en Volvo och ett hus, och dom kanske tänkte 'kan dom bygga hus här i Sverige?' Man tittar på ett annat sätt på den personen.

Veras dotter

"Många invandrarkvinnor som jag har träffat är väldigt starka personligheter. Men dom offrar allting för barnen. Dom jobbar dagar och nätter och hälsan tryter. Det finns en kapacitet i de kvinnorna som inte kommer till sin rätt. Det finns kvaliteter och det finns en distans till livet. Och jag tror att den här distansen är något man utvecklar med åren. Men jag tror också att man utvecklar den snabbare eftersom man byter miljö och tvingas till den. Att man

liksom förhåller sig till sig själv och sina barn som till en utomstående, som en främling. Eftersom man är främling i landet, man tittar och betraktar.

Dom kallar oss i den andra generationen för den förlorade generationen och det finns säkert många som känner sig vilsna. Men jag skulle vilja säga att föräldragenerationen också är förlorad. Som mamma sa, även om jag inte har språket så har jag hjärnan. Det kommer inte fram när du inte har språket. Hade det kommit fram så hade du varit en annan person idag. Kvinnan som jag berättade om kanske hade varit författare idag. Det är det sorgliga, det är det man får betala med för att leva i ett annat land. Samtidigt, så kan man inte säga att hon hade blivit författare om hon hade stannat i hemlandet. Så hon kanske ändå fick utlopp för detta mer än hon någonsin skulle ha fått hemma.

Men det finns som sagt en potential som inte kommer till sin rätt. Och den vet jag inte hur man skall ta tillvara på bästa sätt. Jag tror att integration är att utgå från individen och lyssna till individen och hennes drömmar och försöka göra det möjligt att förverkliga dom. Alltså dels stödja och underlätta men också ta tillvara det dom har med sig. Men en förutsättning är att göra individen delaktig i den processen. Så att det inte finns en massa måsten. Det var annorlunda när vi kom. Då var det arbetskraft som man ville ha och ni föräldrar ville arbeta och ha pengar och ni ville så mycket. Men dom som kommer som flyktingar har andra utgångslägen. Dom kan forma ett nytt liv, dom får chansen att börja om. Det är en svår fråga men jag tycker inte man skall prata så mycket *om* dom, jag tycker man skall mer prata *med* dom. Och göra dom delaktiga i processen.

Pratar man över huvudet på dom och bestämmer åt dom utan att ta hänsyn till vilka de är som individer, är det många som känner sig kränkta. En förutsättning för att du skall kunna acklimatisera dig till det här landet är att du kan språket, att du lär dig hur samhället fungerar och vilka regler som gäller. Men vad som ofta missas i det här integrationspratet är att människor är på väg någonstans.

Målet skall vara att finna sin plats i det nya samhället. Språk, regler och samhällsorientering är verktyg för att uppnå detta mål, inte mål i sig. Då blir dom lite av ett måste. Det blir tunga stenar som slängs fram på bordet. Dom blocken först, och det kan du ha utan att dom

känns tunga bara du vet att du jobbar för någonting som du själv vill. Då blir du delaktig och då blir allt det här med samhällsorientering bara parenteser. Det är ju parenteser för dej och för mej. Det har ju aldrig varit ett självändamål att kunna skattereglerna. Det blir liksom så fel.

Jag tror att det finns mycket sånt. Jag tror att man missar lite poängen där när man pratar om vad man måste ha för att kunna börja. Du kan ha det hela tiden integrerat i introduktionsplanen. Samtidigt som man utför något, man kanske kan gå på praktik samtidigt. Om jag är snickare så kan jag gå bredvid en snickare och så lär jag mig snickeriverktygen etc.”

Werner

Werner föddes i Wien under andra världskriget, och kom till Eslöv som fosterbarn när han var nio år gammal. Det var en varm augustidag i början av femtiotalet. Drygt femtio år senare, också en varm och solig sommardag, berättade han sin historia och jag skrev.

"Senare började jag upptäcka att det är en häftig grej att vara tvåkulturell och är jätteglad över min tvåkulturellhet. Numera står jag stadigt i den skånska myllan."

"Herbert Felix, grundaren av Felix konservfabrik, var en av hörnfigurerna bakom mitt liv i Sverige. Han hade intalat en välbärgad familj i Eslöv att de borde ta ett fosterbarn. Familjen hade en förståndshandikappad son på tjugo år, och kanske tyckte Herbert Felix att de skulle ha ett friskt barn. Kravet var att barnet skulle komma från en fattig, kristen familj. Uppfattningen var nog att barnet då skulle visa tacksamhet och vara lätt att styra.

Jag bodde i Brunn utanför Wien tillsammans med mina sjukliga morföräldrar och min moster som då var tjugosex år. Mamma hade dött när jag var arton månader, min pappa hade jag ingen kontakt med. Jag var ett så kallat oäkta barn. Vi var fattiga.

Herbert Felix hade en kusin i Wien och denne hade i sin tur en bekant med förankring i vår förort. Hösten 1951 kom budkaveln dit

med erbjudande om att jag kunde få komma till Sverige som fosterbarn. Jag skulle ju få det mycket bättre där. Mormor och morfar ville inte lämna bort mig så svaret blev nej. Men vintern blev besvärlig för såväl hälsa som ekonomi, så på våren blev jag tillfrågad om jag ville resa till Sverige. Först på prov under sommarlovet. Jag skulle få bo hos en rik familj med en stor gård. Så fick tiden utvisa om jag skulle stanna eller resa tillbaka när hösten kom. Jag tyckte det lät spännande och tackade ja.

Kusinen i Wien skulle hälsa på Herbert Felix och jag reste med henne och hennes familj, den 2 augusti var det. Två dagar senare var vi framme i Eslöv klockan 11.30 och Herbert Felix mötte på stationen. Jag minns det mycket tydligt, det var en varm och solig dag. Han bodde då på Norregatan 1, högst upp. Där fick vi lunch, varefter jag skjutsades till gården Fridasro. I trädgården träffade vi kokerskan Agda, som jag trodde var husfrun. Fosterfar dyker också upp, men det dröjde två veckor tills husfrun, en parant dam, dök upp med den handikappade sonen. Jag tycker fortfarande inte att Herbert Felix introducerade mig på ett korrekt sätt i familjen.

En tidig händelse som etsat sig fast i minnet var när sonen klippte gräs och en gren fastnade i rotorn. Han förstod inte att man måste ta bort den, och jag gick dit för att hjälpa honom. Men han körde bara på och det var en hårsman från att jag fick fingrarna avklippta. Jag tänkte att det här blir svårt. Fan, satan och jävlar var bland de första orden jag lärde mig.

Jag fick en god vän, Jonas, och jag försökte också bli vän med några flickor men det tyckte inte deras mammor om. Redan efter tre veckor hade jag utvecklat ett eget kontaktnät. Jag var väldigt ofta hemma hos Jonas, och det var hans familj och Agda som gjorde att jag utvecklades till en vanlig påg.

Så började jag skolan och det var trevligt med många kamrater i klassen. Jag var österrikaren på Fridasro. Jag trivdes och fick köra litet av ett eget race. Jag visste inte att frökens far protesterat hos barnavårdsnämnden och utpekade fosterfamiljen som olämplig. En tant från barnavårdsnämnden kom på besök. Hon påminde om Prussiluskan i Pippi Långstrump. Fosterfamiljen protesterade förstås. Först satt jag längst bak bredvid den sötaste flickan, men när jag pussade henne åkte jag fram illa kvickt. Flickorna tyckte om mej

och pojkarna misshandlade, hotade och mobbade. Slutligen slog jag tillbaka och då upphörde trakasserierna. Min fosterbror visade ilska och svartsjuka gentemot mej och kallade mig tyskdjäväl och Hitlers son. Han blev ofta arg, exempelvis när jag skulle umgås med mina kompisar. Men han kunde också visa goda sidor. Han kände alla i stan och alla var vän med honom.

Efter ett par månader kom utlänning nummer två till skolan, en pojke från Bremen. Jag kallade honom tyskdjäväl, kunde liksom inte hejda mej. Det blev slagsmål även med honom. Senare har jag funderat över detta och kommit fram till att det nog var mitt sätt att adaptera. De häftiga slagsmålen övergick så småningom i lek. Bremerpojken försvann på vårkanten.

Jag var ensam på skolgården med invandrarbakgrund. Senare kom arbetskraftsinvandrare. Österrikare skulle skolas för en fabriksfilial till Felix i Österrike. De bildade österrikiska klubben, dit jag blev inbjuden men jag hade inget behov av att knyta band med dem. Detta var 1960, och efter åtta år i Eslöv hade jag försvenskats trots att jag varit hemma i Wien varje sommar.

Min första återresa var sommaren 1953. Jag åkte bil dit med Herbert Felix och flög tillbaka. Jag vägrade att tala österrikiska men vet inte varför. Numera tar det alltid ungefär fjorton dagar innan jag är helt inne i språket. Det förändras ju. En sommar hade jag besvär med mitt knä och blev inlagd på sjukhus. Jag hittade inte alla ord och blev kränkt när sköterskan skällde på mej. Senare läste jag något om kroppsspråk som en fransman, George Fasth, skrivit. Jag förstod då att jag använt svenskt kroppsspråk samtidigt som jag talade österrikiska. Det var därför som de inte alltid förstod mej.

Sommaren 1955, när jag var tolv år, fick min moster för första gången följa med hit. Jag fick då frågan om jag ville bli adopterad av min fosterfamilj och sade nej. Jag ville vara en fri människa. Så här efteråt tycker jag att det var ett ovanligt moget beslut av en tolvåring. Sedan dess har jag gjort många betydligt omognare saker. Men det var förstås kränkande för fosterföräldrarna och det har begåtts några skamgrepp gentemot mej. Jag hade ett stort intresse för flygmaskiner och ville lära mig segelflyga. Fostermor sade först ja, men ändrade sig sedan med motiveringen att jag inte varit 'snäll'. En sommar reste fostermor till Wien för att besöka mina

morföräldrar, som skulle få besöka Eslöv året efter. Så blev det inte, eftersom hon ansåg att jag varit 'stygg'. Jag var sexton eller sjutton år, och var som pojkar är mest i den åldern.

Men det som sårade mig mest var att jag inte fick gå i gymnasiet, dit jag sökt in och blivit antagen. Jag hade blivit den mest bildade i familjen och läste riktiga böcker medan hon aldrig läste annat än damtidningar. Troligen var jag också mer mogen än hon var. Jag försökte läsa till studenten på Hermods, men fick sluta med det eftersom jag samtidigt arbetade heltid som mentalskötare. Jag kunde gott haft det bättre än hos den familjen. Min moster plågas fortfarande av att hon varit pådrivande till att jag skulle få resa till Sverige eftersom jag skulle få det bättre här.

Jag reste tillbaka varje sommar fram till mitten av sextiotalet. Sedan kom flickor in i bilden och så småningom träffade jag min fru. Det blev ett uppehåll på ungefär fem år, sedan dess har jag varit där ungefär vart tredje år. Mormor dog 1970 och morfar två år senare. De levde så länge att de hann förstå att jag höll på att bilda familj i Sverige.

Första fjorton dagarna i Österrike märker folk att jag är en utvandrad. Idag skulle jag inte vilja bo där. Det skulle kännas fel. Det är här jag har min fru, mina barn och barnbarn och mina vänner. Jag var dum som inte lärde mina barn österrikiska. Men de kallar oss Mutti och Vati.

Senare började jag upptäcka att det är en häftig grej att vara tvåkulturell och är jätteglad över min tvåkulturellhet. Numera står jag stadigt i den skånska myllan. Jag kan mycket om skånsk bygdekultur och skånska dialekter.

Slutbetyget på min migration är att det gått bra. Jag har alltid sökt mig till genuina och fina människor och det kanske har varit min räddning. Så småningom insåg jag att 'frun' var styrd av sin neurotiska läggning. Mot slutet hade vi en rimlig relation och kunde tala med varandra. Jag tilläts aldrig ha så mycket kontakt med min fosterfar, som dog 1976. Han hade en svag mansroll och härskade bara över grisarna på gården medan 'frun' härskade i huset. Frun dog tio år senare, min fosterbror för sex år sedan. Jag har fortfarande kontakt med den yngsta av May Felix tre döttrar."

Med rötter i fjärran land

Hur gör vi vägen lättare att vandra?

Dina egna anteckningar och funderingar

Med rötter i fjärran land